

Ieguldījums Tavā nākotnē!

Pētījums veikts Valsts kancelejas administrētā projekta „Atbalsts strukturālo reformu ieviešanai valsts pārvaldē” (identifikācijas Nr. 1DP/1.5.1.1.1./10/IPIA/CFLA/004/002)

Aktivitātes Nr. 3.3.

„Strukturālo reformu ieviešanas ietekmes novērtēšana”

(iepirkuma ID Nr. MK VK 2012/4 ESF) ietvaros

Projektu 100% apmērā finansē Eiropas Sociālais fonds

Starpziņojums par sociālās palīdzības pabalstu sistēmas pilnveides virzieniem un no pārējām sistēmām nepieciešamo atbalstu

atbilstoši 2012.gada 28.decembra līgumam Nr.117

„Sākotnējās ietekmes (*Ex-ante*) novērtējums par iecerētajām strukturālajām reformām sociālās palīdzības politikas jomā”

Izpildītājs:

SIA „KPMG Baltics”

Rīga, 2013. gada 16. decembris

Saturs

1	VEIKTO DARBU KOPSAVILKUMS.....	5
2	SOCIĀLĀS PROBLĒMAS, TO SEKAS UN NEPIECIEŠAMIE RISINĀJUMI	7
2.1	BEZDARBS	9
2.2	STRĀDĀJOŠO NABADZĪBA.....	12
2.3	NELEGĀLĀ NODARBINĀTĪBA	13
2.4	ILGSTOŠIE SOCIĀLĀS PALĪDZĪBAS SAŅĒMĒJI	14
2.5	VESELĪBAS APRŪPES PAKALPOJUMU PIEEJAMĪBA	17
2.6	SOCIĀLĀ DIENESTA KLIENTI AR ATKARĪBAS PROBLĒMĀM.....	18
2.7	PRIORITĀRIE ATBALSTA VIRZIENI	19
3	PABALSTI UN CITI ATBALSTA MEHĀNISMI.....	20
3.1	IENĀKUMU LĪMENIS.....	20
3.1.1	<i>Trūcīgā statuss .....</i>	<i>20</i>
3.1.2	<i>Maznodrošinātā statuss.....</i>	<i>21</i>
3.2	GARANTĒTAIS MINIMĀLAIS IENĀKUMS (GMI)	21
3.2.1	<i>Ilgtermiņa plānošana .....</i>	<i>22</i>
3.2.2	<i>GMI īpatsvars.....</i>	<i>22</i>
3.2.3	<i>GMI pabalsta apmērs.....</i>	<i>23</i>
3.2.4	<i>Pabalsta sniegšanas ilgums .....</i>	<i>23</i>
3.2.5	<i>Finansējums.....</i>	<i>23</i>
3.2.6	<i>Kritēriju izvērtējums.....</i>	<i>24</i>
3.2.7	<i>Pabalsta izmaksas pārtraukšana .....</i>	<i>24</i>
3.2.8	<i>Piedāvātais GMI modelis.....</i>	<i>25</i>
3.3	ALGOTIE PAGaidu SABIEDRISKIE DARBI ('100-LATNIEKI').....	29
4	MOTIVĒŠANAS PASĀKUMI UN INSTRUMENTI.....	30
4.1	SOCIĀLĀ DIENESTA DARBA VIDES UZLABOŠANA	30
4.2	MOTIVĒJOŠO PASĀKUMU KOPUMS UN CITI ATBALSTA MEHĀNISMI	33
4.2.1	<i>Fiziskās vajadzības.....</i>	<i>33</i>
4.2.2	<i>Psiholoģiskais atbalsts.....</i>	<i>33</i>
4.2.3	<i>Socializēšanās .....</i>	<i>34</i>
4.2.4	<i>Darbu prasmju saglabāšana un atjaunošana.....</i>	<i>35</i>
4.2.5	<i>Apmācību kursi.....</i>	<i>36</i>
5	SOCIĀLĀS PALĪDZĪBAS SISTĒMAS IZVĒRTĒJUMS	38
5.1	CENTRALIZĒTA, DECENTRALIZĒTA UN JAUKTA TIPA SISTĒMA.....	38
5.2	LĀBKĻĀJĪBAS MINISTRIJAS IZSTRĀDĀTAIS REFORMAS PROJEKTS.....	42
	PIELIKUMS 1. ZIŅOJUMA AUTORU APLIECINĀJUMS.....	44

Terminu un saīsinājumu skaidrojums

2. nodevums	Starpziņojums par sociālās palīdzības pabalstu sistēmas Latvijā tiesiskā regulējuma un palīdzības finansēšanas shēmu, un atbildības sadalījuma, kā arī sociālā atbalsta sistēmas izvērtējumu
3. nodevums	Starpziņojums ar analīzi par pašreiz īstenoto sociālās palīdzības pabalstu sistēmu un sociālā atbalsta pasākumiem no citām sistēmām novērtējumu no klientu un speciālistu viedokļa
KPMG	„KPMG Baltics” SIA
Kurzemes reģions	Liepājas, Kuldīgas novads, Ventspils novads, Alsungas novads
Latgales reģions	Daugavpils, Rēzekne, Rēzeknes novads, Krāslavas novads, Dagdas novads, Baltinavas novads, Ciblas novads
Lielais novads	Novads ar iedzīvotāju skaitu no 20 000 līdz 50 000 Madonas, Rēzeknes, Kuldīgas un Bauskas novadi
LPS	Latvijas Pašvaldību Savienība
Mazais novads	Novads ar iedzīvotāju skaitu līdz 5 000 Vecpiebalgas, Baltinavas, Alsungas, Ciblas un Rundāles novadi.
NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
Pierīgas reģions	Rīga, Jūrmala, Stopiņu novads, Ropažu novads, Kandavas novads
Republikas pilsēta	Pētījumā ietvertās republikas pilsētas – Rīga, Daugavpils, Jēkabpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Valmiera.
SD	Sociālais dienests
SOPA	Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu administrēšanas elektroniskās sistēmas programma
SPSP likums	Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums
TS	Tehniskā specifikācija
VID	Valsts ieņēmumu dienests
Vidējais novads	Novads ar iedzīvotāju skaitu no 5 000 līdz 20 000 Alūksnes, Krāslavas, Ventspils, Stopiņu, Burtnieku, Dagdas, Kandavas, Vecumnieku un Ropažu novadi
Vidzemes reģions	Valmiera, Madonas novads, Alūksnes novads, Burtnieku novads, Vecpiebalgas novads
Zemgales reģions	Jelgavas, Jēkabpils, Bauskas novads, Vecumnieku novads, Rundāles novads
Ziņojums	Starpziņojums par sociālās palīdzības pabalstu sistēmas regulējuma pilnveidošanas

Attēlu satura rādītājs

Attēls 1: Klients sociālo problēmu lokā	9
Attēls 2: Bezdarbnieku apmācībā iesaistītās puses	11
Attēls 3: Pilnveidots GMI modelis	25
Attēls 4: GMI un algotie pagaidu sabiedriskie darbi	29
Attēls 5: Efektīvas darba vides nodrošināšana	30
Attēls 6: Sociālās palīdzības saņēmēja motivēšanas pakāpeniski pasākumi	33

1 Veikto darbu kopsavilkums

Saskaņā ar 2012. gada 28. decembrī noslēgto līgumu starp Valsts kanceleju un SIA „KPMG Baltics” (turpmāk „KPMG”) ir izstrādāta projekta „Sākotnējās ietekmes (Ex-ante) novērtējums par iecerētajām strukturālajām reformām sociālās palīdzības politikas jomā” sadaļa:

- Sociālās palīdzības pabalstu sistēmas pilnveides virzieni un no pārējām sistēmām nepieciešamais atbalsts

Šis nodevums ir izstrādāts balstoties uz 3. nodevumā „Starpziņojums par Latvijā īstenoto sociālās palīdzības pabalstu sistēmu un sociālā atbalsta pasākumiem novērtējumu no klientu un speciālistu viedokļa” apkopoto informāciju un veikto analīzi.

Šajā sadaļā KPMG apkopo un piedāvā sociālās palīdzības pabalstu sistēmas pilnveidošanai ieteicamos virzienus un risinājumus, tajā skaitā, lai nodrošinātu vienmērīgu sociālās palīdzības sistēmas attīstību visā valstī, mazinot atšķirības starp pilsētu un lauku teritorijām sociālās palīdzības jomā.

Piedāvājot sociālās palīdzības sistēmas pilnveidošanai ieteicamos virzienus, saskaņā ar šī pētījuma darba uzdevumu, tika izvērtēti šādi aspekti sociālās palīdzības jomā Latvijā:

- Sociālās problēmas, kuru risināšanai nav nodrošināts nepieciešamais sociālais atbalsts;
- Piesaistāmie resursi, lai SD klienti būtu motivēti aktīvi risināt savas problēmas (sociālā darbinieka profesionalitāte, pieejamie un nepieciešamie resursi, u.c.);
- Nepieciešamais atbalsts, lai darbspējīgs sociālās palīdzības klients būtu gatavs mainīt sociālās palīdzības saņēmēja statusu pret nodarbinātā statusu;
- Ienākuma līmeņi, kas dod tiesības saņemt sociālās palīdzības pabalstus, atkarībā no risināmās sociālās problēmas smaguma vai citiem apstākļiem. Ienākumu līmeņu atšķirības aspekti visā valsts teritorijā;
- Materiālā nodrošinājuma un stāvokļa (ienākumi, uzkrājumi, īpašumi, saistības) vērtēšana atkarībā no sociālās palīdzības pabalstu piešķiršanas veida. Vai vērtēšanas kritērijiem jābūt vienādi noteiktiem visā valsts teritorijā;
- Vai piešķiramo sociālās palīdzības pabalstu apmēram jābūt vienādam visā valstī;
- Ieguvumi un zaudējumi salīdzinājumā ar patreizējo sociālās palīdzības sistēmu, pārejot uz
  - Centralizētu (valsts regulējums un valsts budžeta finansējums),
  - Decentralizētu (pašvaldību regulējums un pašvaldību budžeta finansējums), vai
  - Jaukta tipa sociālās palīdzības sistēmu;
- Ieguvumi un zaudējumi salīdzinājumā ar patreizējo sociālās palīdzības sistēmu, pārejot uz Labklājības ministrijas izstrādātās sociālās palīdzības sistēmas 2012. gada 17. septembra reformas projektā iekļautajiem variantiem.

Saskaņā ar augstāk minētajiem aspektiem šis nodevums ir strukturēts sekojoši:

- (1.) **Sociālās problēmas, to sekas un nepieciešamie risinājumi**, kurā atbilstoši šī pētījuma Tehniskās Specifikācijas (TS) prasībām ir apskatītas sociālās problēmas kuru risināšanai nav nodrošināts nepieciešamais sociālais atbalsts (TS; 3.3.1.1. punkts);
- (2.) **Pabalsti un citi atbalsta mehānismi**, kurā atbilstoši šī pētījuma Tehniskās Specifikācijas (TS) prasībām ir analizēts vai sociālās palīdzības pabalstu apmēram (TS; 3.3.1.6. punkts), materiālo resursu kritērijiem (TS; 3.3.1.5. punkts) un ienākumu līmenim (TS; 3.3.1.4. punkts) ir jābūt vienādam visā valstī;

- (3.) **Motivēšanas pasākumi un instrumenti**, kurā atbilstoši šī pētījuma Tehniskās Specifikācijas (TS) prasībām ir analizēti kāda veida resursi un atbalsts būtu piesaistāmi, lai sociālās palīdzības klients būtu motivēts aktīvi risināt savu problēmu (TS; 3.3.1.2. punkts) un būtu gatavs mainīt sociālās palīdzības saņēmēja statusu pret nodarbinātā statusu (TS; 3.3.1.3. punkts);
- (4.) **Sociālās palīdzības sistēmas izvērtējums**, kurā atbilstoši šī pētījuma Tehniskās Specifikācijas (TS) prasībām ir apskatīti ieguvumi un zaudējumi salīdzinājumā ar patreizējo sociālās palīdzības sistēmu, pārejot uz centralizētu, decentralizētu un jaukta tipa sociālās palīdzības pabalstu sistēmu (TS; 3.3.1.7. punkts) vai pārejot uz Labklājības ministrijas izstrādātās sociālās palīdzības pabalstu sistēmas 2012. gada 17. septembra reformas projektā iekļautajiem variantiem (TS; 3.3.1.8. punkts).

Pētījuma gaitā, apkopojot interviju un anketēšanas rezultātā iegūtos datus, izlasē tika analizētas atlasītās pašvaldības sadalījumā pēc pētāmo pašvaldību izmēra – republikas pilsētas, mazie novadi, vidēji novadi un lielie novadi, atbilstoši arī atspoguļojot apkopotos rezultātus 3. nodedumā.

Šajā nodedumā, analīzes nolūkos salīdzinājums tika veikts starp lauku teritorijām un republikas pilsētām, lauku teritorijās apvienojot mazos, vidējos un lielos novadus.

Ziņojumā sniegtie secinājumi un apsvērumi ir balstīti uz informāciju, kuru ir snieguši pētījumā ietvertie respondenti interviju un anketēšanas gaitā, kā arī informāciju, kas ir iegūta no publiski pieejamiem datu avotiem. Nevar izslēgt, ka saņemtā informācija no respondentiem vai publiskajiem avotiem nav bijusi precīza vai pilnīga, līdz ar to pastāv iespēja, ka atsevišķos gadījumos Ziņojumā sniegtie KPMG apsvērumi ir balstīti uz neprecīzu vai nepilnīgu informāciju. Par jebkādam neprecizitātēm Ziņojumā, kas radušās, balstoties uz šāda veida informāciju, KPMG atbildību neuzņemas.

KPMG vēlas pateikties Valsts kancelejas darbiniekiem, kā arī šī projekta uzraudzības Padomes pārstāvjiem par sniegto atbalstu un palīdzību šī ziņojuma pilnveidošanā.

2 Sociālās problēmas, to sekas un nepieciešamie risinājumi

Šī pētījuma ietvaros sociālās problēmas termins tiek lietots kā pretrunas starp cilvēka dzīves vajadzībām un to apmierināšanas iespējām konkrētā sociālā sistēmā, kā rezultātā pazeminās vai arī tiek zaudētas cilvēka sociālās funkcionēšanas spējas. Nobriedušā formā šīs pretrunas izpaužas dažādās sociālās novirzēs: ģimenes nestabilitātē, alkoholismā, prostitūcijā, pašnāvības mēģinājumos, nabadzībā, vardarbībā, pusaudžu noziedzībā u.c. Sociālo problēmu kopums un to risināšana ir sociālā darba teorijas un prakses priekšmets. Sociālajām problēmām ir tendence pāraugt seku ķēdē ar destruktīvu ietekmi sociālajās sistēmās, tāpēc sociālo problēmu risināšana ir sabiedriski aktuāla, to uztver un izjūt cilvēki, kas bieži vien ir īpaši viegli ievainojami. Sociālo problēmu sekas izpaužas cilvēku fiziskās un garīgās veselības traucējumos, kurus pavada sociālā izolācija un norobežošanās tendences¹.

Lai identificētu galvenās sociālās problēmas, to cēloņus un sekas šī ziņojuma ietvaros tikai analizēti sekojoši pētījumā iegūtie dati un informācija:

3.nodevuma 19. attēls atspoguļo „Pašreizējās materiāli finansiālās problēmas klientu māsaimniecībās”. Savās anketās respondenti atzīmējuši, ka nespēj atļauties veselības pakalpojumus (18,5%), nomaksāt mājokļa komunālos maksājumus (13,9%), pārtikas iegādi (12,9%), apģērba iegādi (12,7%), apmeklēt kultūras un izglītojošus pasākumus (12,7%), nomaksāt īres maksājumus (11%), nodrošināt bērnu vajadzības (8,6%), nomaksāt kredītaistības (4,7%) un nekustamā īpašuma nodokli (3,8%), iegādāties citus produktus vai pakalpojumus (1,3%).

Saskaņā ar respondentu atbildēm 40% no sociālās palīdzības klientiem finansiālās situācijas pasliktināšanos izjuta jau 2009. gadā, kad iezīmējās finansiālās krīzes sākums. Atbildēs ‘cits variants’ tika minēts arī 2007. un 2008. gadi vai 90.gadu sākums-vidus (laukos 40%, pilsētās -16,7%, 3.nodevuma 21.attēls). Savukārt 3.nodevuma 27.attēlā ir attēloti tie klienti, kuri saņem sociālo palīdzību ilgāk par gadu ir 82,4% laukos, bet 67,4% pilsētās. Atbildes dod pamatu secināt, ka aptuveni puse ilgstošo pabalstu saņēmējiem iezīmējas finansiālas problēmas, kas ierobežo viņu sociālās funkcionēšanas spējas, lai pilnvērtīgi spētu apmierināt savas dzīves vajadzības.

3. nodevuma 13. attēls „Klientu izglītība” norāda, ka lielāko īpatsvaru veido respondenti, kuriem ir: vidējā izglītība (34,6%), tikai pamatzglītība (27,8%), augstākā izglītība (1,7%) (Tā kā lielākajai daļai respondentu bija vidējā izglītība un pamatzglītība, ir pamats secināt, ka pastāv sakarība starp klientu finansiāli materiālo situāciju un izglītību.

3.nodevuma 36. attēls „Klientu nestrādāšanas iemesli”. Jautājumā par nestrādāšanas iemesliem respondenti norādīja, ka trūkst brīvu darbavietu tuvu dzīvesvietai (16,6%), trūkst atbilstošas zināšanas un prasmes (12,3%), ir veselības problēmas/invaliditāte (11,9%), nav atbilstošs atalgojums (11%), nevar savienot darbu ar ģimenes locekļu aprūpi (6,9%), trūkst informācijas par darba iespējām (6,5%), neapmierina darba režīms (6,5%), mēģina iztikt ar sociālo palīdzību (5,7%), neprot atrast darbu (5,3%).

Atzīmējams, ka respondenti par ‘nestrādāšanas’ iemesliem kā nākošo aiz ‘brīvu darba vietu trūkuma tuvu dzīvesvietai (16.6%), min ‘atbilstošu zināšanu un prasmju’ nepietiekamību (12.3 %), kas savukārt tieši izriet no izglītības.

Izglītības faktoram ir pakārtojama sekojoša sakarība:

Trūkst atbilstošas zināšanas un prasmes (12.3 %) —————> ‘Trūkst informācijas par darba iespējām’ (6,5 %), —————> (jo) ‘neprot atrast darbu’ (5,3), —————> atbilstoši atalgojumam (11.%),

¹ Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca. – R.: SDSPA Attīstība, 2000. – 250; 208.lp.

Vērts pievērst uzmanību tam, ka tie, kuri atbildējuši „trūkst informācijas par darba iespējām” (6.5%) un „neprot atrast darbu (5.3%)”, kopā veido 11,8. %, kas ir ļoti tuvu tiem 11%, kas nav apmierināti arī ar atalgojumu.

Indikators ‘zināšanu un prasmju trūkums’ (12.3 %), pastarpināti saistās arī ar indikatoru ‘nespēju atļauties apmeklēt kultūras un izglītojošus pasākumus’ (12.7%) materiālo iespēju dēļ.

Pētījumā iekļauto respondentu mājsaimniecībās nestrādājošie, ieskaitot pensionārus, bija 22,9% (3. nodevuma 16.attēls).

Atzīmējams, ka respondenti kā efektīvākos risinājumus, lai uzsāktu strādāt (3. nodevuma 43. attēls), min atbalsta pasākumus, kas viņprāt nodrošinātu zināšanu un prasmju līmeņa paaugstināšanu un to atbilstību darba tirgus vajadzībām: ‘bezdarbnieku profesionālā apmācība, pārkvalifikācija (14,3%), ‘bezdarbnieku apmācības pie darba devēja’ (14,8%), kvalifikācijas paaugstināšanas kursi (17,8%).

Savukārt vismazāk respondentu minējuši tādas atbalsta pasākumus, kā ‘psihologa konsultācijas’ (6,9%), ‘grupu nodarbības, konsultācijas’ (4,3%) un ‘iesaistīšanos brīvprātīgo darbā’ (2,1%).

Respondenti norādīja uz vairākām problēmām, ar kurām nākas saskarties ikdienas dzīvē:

- Analīzes dati atklāj, ka svarīgākā respondentu pamatvajadzība, ko viņi nespēj atļauties, ir veselības pakalpojumi. Ievērojama respondentu daļa norādīja veselības problēmas un invaliditāti arī kā iemeslu nestrādāšanai (11,9%).

(Šī problēma, tās sekas un nepieciešamie risinājumi tiek analizēti nodaļās 2.1, 2.5 un 2.6.)

- Respondenti atzīmēja, ka nespēj iegādāties pārtiku un apģērbu, kā arī apmaksāt īres un komunālos maksājumus. Ienākumu nabadzība liedz šiem cilvēkiem ne tikai iegādāties patēriņa produktus/pakalpojumus, kas ir nepieciešami cilvēka pamatvajadzību apmierināšanai, bet faktiski ievieš sociālā marginācijā un atražo nabadzības izdzīvošanas stratēģiju, jo nespēj nodrošināt bērnu vajadzības un atļauties apmeklēt kultūras un izglītojošus pasākumus. 49,1% aptaujāto respondentu apstiprināja, ka pusi vai lielāko mājsaimniecības ienākumu daļu sastāda pabalsti.

(Šī problēma, tās sekas un nepieciešamie risinājumi tiek analizēti nodaļās 2.1, 2.2, 2.3 un 2.5)

- Respondentu, sociālo dienestu klientu viedokļi attiecībā uz izglītību, ļauj secināt, ka klienti ir reālistiski un apzinās izglītības neatbilstību kā problēmu. Taču līdzekļu trūkums ir šķērslis izglītības pieejamībai šajā klientu grupā. Līdz ar to kļūst saprotams, ka izglītības pakalpojumiem, kā atbalsta pasākumiem nodarbinātības problēmas risināšanā ir jāklūst plašāk pieejamiem īpaši novados ārpus republikas pilsētām (3. nodevums, 14.attēls).

(Šī problēma, tās sekas un nepieciešamie risinājumi tiek analizēti nodaļās 2.1, 2.2 un 2.4)

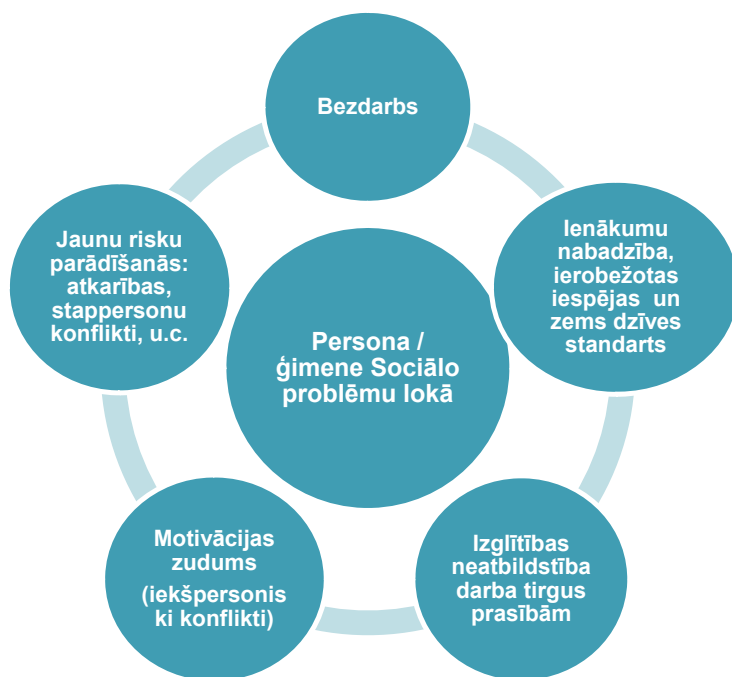
- Pētījums apstiprināja, ka visizplatītākā sociāli-ekonomiskā problēma ir bezdarbs. Identificētie bezdarba cēloņi norāda uz objektīvu un subjektīvu faktoru kompleksu, kas attiecināms uz nodarbināmību. Tā ietver individuālos faktorus, personiskos apstākļus un ārējos faktorus (3. nodevuma 36.attēls)

(Šī problēma, tās sekas un nepieciešamie risinājumi tiek analizēti nodaļās 2.2, 2.3 un 2.4)

- Saskaņoties ar bezdarbu un citām sociālām problēmām, cilvēki mēģina iztikt tikai ar sociālo palīdzību. Iztikšana ar sociālo palīdzību kļūst par ikdienu, ar ko cilvēki samierinās un kas parādās kā – motivācijas trūkums. Bez motivācijas, ko var definēt kā cilvēka iekšējos dzinulus (vēlmes, interese, pārliecība, vērtīborientācija u.c.), kas rosina uz aktivitāti un rīcību, cilvēki nespēj saredzēt iespējas, resursus, kas viņiem ir, lai cīnītos gan ar bezdarbu, gan ar citām sociālajām problēmām. Tāpat pamatvajadzību nonivelēšanās un nespējas tās ilglaiīgi apmierināt, var atstāt ietekmi uz cilvēku vēlmi un interesi kaut ko mainīt savā dzīvē. Cilvēks nonāk *sociālo problēmu aplī*.

Attēls 1: Klients sociālo problēmu lokā

(Šī problēma, tās sekas un nepieciešamie risinājumi tiek analizēti nodaļās 2.2 un 2.4)

- Nespēja savienot darbu ar ģimenes locekļu aprūpi identificē sociālu problēmu – neapmierinošs darba režīms. Šī problēma ir cieši saistīta ar bezdarbu. Ja mājāsaimniecībā ir persona ar īpašām vajadzībām, piemēram, persona ar invaliditāti, tai nepieciešama īpaša aprūpe, ko nereti nodrošina ģimenes locekļi.

(Šī problēma, tās sekas un nepieciešamie risinājumi tiek analizēti nodaļā 2.2)

No respondentu – klientu skatupunkta identificētās problēmas, koncentrējas ap ienākumu nabadzību un bezdarbu, kam pakārtojas arī citas problēmas: veselības aprūpe, bērnu aprūpes un viņu vajadzību nodrošināšanas grūtības, ierobežotas pilnveidošanās iespējas, u.c.. Tā kā klientu problēmas ir ieilgušas gadiem ilgi, ir saprotams, ka šajā sociālajā grupā, cilvēkiem neredzot perspektīvas, ir izveidojusies samiernieciska attieksme pret savu situāciju, kas ārēji izpaužas kā motivācijas trūkums, mēģinājums izdzīvot no sociālās palīdzības un nevēlēšanas aktīvi risināt savas problēmas. Par veidu kā 'aiziet no problēmām' bieži kļūst alkoholisms.

2.1 Bezdarbs

Bezdarba problēma ģeogrāfiskā līmenī

Latvijā, līdzīgi kā citās ES valstīs, dažādos reģionos ir nevienmērīgs nodarbinātības līmenis.² Republikas pilsētās bezdarba līmenis ir zemāks nekā lauku teritorijās.

² Bezdarba līmenis Rīgas reģionā – 14.2%; Pierīgas reģionā – 12.4%; Vidzemes reģionā – 16%; Kurzemes reģionā – 13.2%; Zemgales reģionā – 17.4%; Latgales reģionā – 20.8% (Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze, www.csb.gov.lv)

Saskaņā ar anketēšanas rezultātiem 16,6% no aptaujātajiem respondentiem (3. nodevums, 36. attēls) par nestrādāšanas iemeslu min darba vietas neesamību tuvu dzīves vietai. Lauku iedzīvotājiem šī problēma ir izteiktāka. 24,4% lauku teritoriju respondentu norādīja uz šo iemeslu (3. nodevums, 37. un 38. attēli). Augsts bezdarba līmenis ir Latgalē (20,8%). Savukārt Rīgā situācija ir pretēja un bezdarbs ir salīdzinoši zems. To var izskaidrot ar augsto valsts pārvaldes un galveno valsts infrastruktūras objektu koncentrāciju Rīgā, nodrošinot ar darba vietām ne tikai rīdziniekus, bet arī Rīgas aglomerācijas novadus un pilsētas, kā piemēram Tukums, Jelgava, Sigulda un pat Valmiera.

Priekšlikums

Bezdarba jautājuma risināšana nav tiešs pašvaldību SD pienākums. Taču pašvaldības SD realizējot palīdzības un atbalsta pasākumus, atvieglojot grūtībās nonākušo cilvēku dzīves situācijas, pozitīvi ietekmē klientu nodarbinātības iespējas. Šobrīd sociālo darbinieku lielā noslogotība ļoti bieži ir par iemeslu tam, ka sociālie darbinieki nevar veltīt pietiekoši daudz laika klienta konsultācijai. Tāpēc ir nepieciešams sāktot SD personāla resursus – kvalificētu speciālistu nodrošinājumu.

Palielinot SD finansējumu, kā arī algojot vairāk sociālā darba speciālistu, atbilstoši SPSP likuma 10.panta 1.p., ir iespējams samazināt un racionalizēt darbinieku noslogotību. Racionalizējot darba noslodzi (nosakot optimālu aktīvo klientu / sociālo gadījumu normatīvu uz 1 sociālo darbinieku noteiktā laika vienībā, samazinot dokumentēšanas birokrātisko slodzi, respektējot sociālo darbinieku un zemākā līmeņa sociālā darba speciālistu pienākumus un atbildības) SD darbinieki var vairāk laika atvēlēt sociālo gadījumu vadīšanai un dažādu profesionālo instrumentu pielietošanai, lai palīdzētu risināt klienta bezdarba u.c. sociālās problēmas. Tas īpaši nepieciešams gadījumos, kad, kā norāda pētījumā aptaujātie respondenti, viņiem nav darba meklēšanas prasmes.

Latvijā būtu ieteikums izvērtēt un sekojoši ieviest ES praksi attiecībā uz sociālo uzņēmējdarbību. Daudzās Eiropas valstīs sociālais darbs tiek orientēts uz jaunu integrētu metožu pielietošanu, tajā skaitā – sociālais uzņēmums. Sociālā uzņēmēja prakse nozīmē, ka tiek veidoti mikro-uzņēmumi (var būt gan valsts subsidēti, gan nē), kuru galvenā misija ir sociālo mērķu sasniegšana. Pētījumā, kas veikts par sociālās uzņēmējdarbības praksi Austrumeiropas un Neatkarīgo Valstu Savienības dalībvalstīs (Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation, An examination of the concept and practice in Europe) secināts, ka ir divas galvenās jomas, kurās sociālie uzņēmumi darbojas šajās valstīs: darba integrācija un sociālie pakalpojumi.

Pētījumā, secināts, ka ‘darba integrācijas’ sociālie uzņēmumi aizvien biežāk ir instruments, ar ko tiek veicināta nodarbinātības politikas mērķu sasniegšana. [56,6.lpp] Darba integrācijas sociālo uzņēmumu devums nav iedomājams bez inovatīvas sadarbības formām starp dažādām labklājības veicināšanas procesā iesaistītajām pusēm gan privātajā, gan valsts sektorā. [56,7.lpp] Bez tam pastāv uzskats, ka sociālie darbinieki līdz šim ir vispiemērotākie profesionāļi sociālās uzņēmējdarbības veikšanai, jo to profesionālā kompetence apvieno zināšanas no dažādām jomām. [57,87.lpp]³

Mobilitātes atbalsta pasākums tiek īstenots kopš 2013. gada 19. marta un to administrē NVA. Reģionālās mobilitātes atbalsta pasākums paredzēts atbalstam darba sākšanai tajās darbavietās Latvijas teritorijā, kuras atrodas vairāk nekā 20 kilometrus no bezdarbnieka reģistrētās dzīvesvietas. Atbalsta primārais mērķis ir veicināt darba spēka mobilitāti reģionos ārpus Rīgas. Pabalsts ir pieejams četrus mēnešus, un tā maksimālā summa nevar pārsniegt 280 latus.

---

³ Social Enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation, An examination of the concept and practice in Europe
http://www.academia.edu/5159946/Social_Enterprise_A_new_model_for_poverty_reduction_and_employment_generation_An_examination_of_the_concept_and_practice_in_Europe_and_the_Commonwealth_of_Independent_States_Social_Enterprise_A_new_model_for_poverty_reduction_and_employment_generation

Šo atbalsta virzienu būtu nepieciešams attīstīt ar SD darbinieku starpniecību, kā arī veicinot analīzi par apkārtnē pieejamām darba vietām, un to sasniedzamību ar šī pabalsta starpniecību. Attiecīgi SD darbinieki un pašvaldību vadība varētu noteikt nepieciešamo budžetu tuvākajam plānošanas periodam, lai piešķirtu papildus līdzekļus, ja tas nepieciešams, lai bezdarbnieks varētu sasniegt darbavietu un nodrošināt elementārās pamatvajadzības – piemēram, ēdināšanas izdevumi utt.

Sociālajā darbā drosmīgāk attīstot kopienas darba formas, analizējot un dziļi izprotot sociālās attiecības kopienā, to struktūru, vērtības un pieejamos resursus, sociālos tīklus un attiecības starp dažādiem sociālajiem tīkliem, utt. (Sociālā kapitāla teorija), iniciējot un veidojot jaunas mijiedarbības saites un veicinot jaunus rīcības modeļus, veicinot piederības sajūtu un atbildību, ir iespējams rast inovatīvus risinājumus nodarbinātības problēmas risināšanā, kā arī reāli mazināt sociālo atstumtību.

Strukturālais bezdarbs

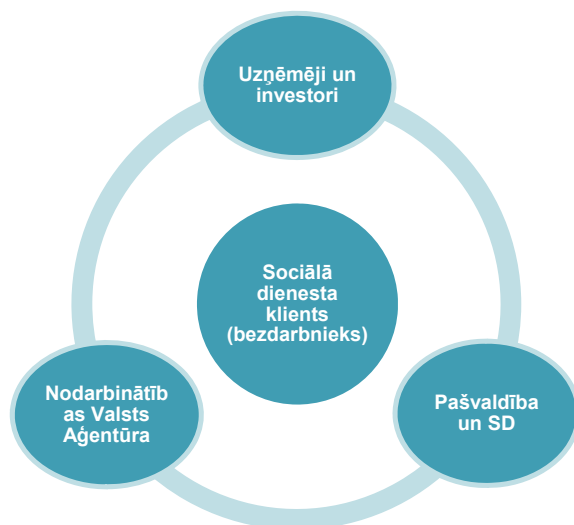
Strukturālais bezdarbs Latvijā ir raksturīgs nevis kādai konkrētai nozarei vai profesijai, bet gan zemas kvalifikācijas darbiniekiem⁴. Strukturālā bezdarba problēmu Latvijā pastiprina arī apstākļi, ka Latvijā trūkst speciālisti ar specifiskām jaunāko tehnoloģiju zināšanām, kā, piemēram, programmētāji, inženieri, metinātāji, kuri pašreiz ir pieprasīti darba tirgū, neskatoties uz augsta bezdarba situāciju kopumā.

Priekšlikums

Ar strukturālā bezdarba mazināšanas risinājumiem primāri nodarbojas NVA. Savukārt, pašvaldībām ir nepieciešama ļoti cieša sadarbība ar NVA reģionālajām nodaļām un pašvaldībās strādājošajiem privātajiem uzņēmējiem un potenciālajiem investoriem. Saskaņā ar 3. nodevumā (2.4.2. sadaļa) minēto, pašreizējās NVA nodrošinātās apmācības programmas – neformālās izglītības ieguve un profesionālā apmācība – esošajā sociālekonomiskajā situācijā nav pieprasītas uzņēmēju vidū. Attiecīgi tiek uzskatītas kā neatbilstošas darba tirgus pieprasījumam.

Katras pašvaldības SD un NVA filiālei konkrētajā pašvaldībā, sadarbībā ar privāto sektoru (esošie un potenciālie darba devēji), ir nepieciešams analizēt procesus darba tirgū un regulāri apmainīties ar datiem/ informāciju par darba tirgus aktualitātēm, lai izvērtētu, kādas specialitātes ir nepieciešamas gan tekošajā situācijā, gan prognozes tuvākā un tālākā nākotnē.

Attēls 2: Bezdarbnieku apmācībā iesaistītās puses

⁴ Persona, kura nav kvalificēta vai ir zems kvalifikācijas līmenis (pamatskola, nepabeigta vidusskola u.c.)

Lai nodrošinātu SD/NVA klientus ar darba tirgum atbilstošiem kursiem un apmācību programmām, NVA lēmumu pieņemšanas procesā, kā nākamie darba devēji, būtu jāiesaista uzņēmēji un investori, un pašvaldības pārstāvji – SD kā iestādes, kas regulāri strādā ar bezdarbniekiem vai kā pārstāvji, kas tiek ar uzņēmējiem un pārzina uzņēmējdarbības vidi pašvaldībā. Tas ļautu apzināt nepieciešamās zināšanas un prasmes, kas jāapgūst potenciālo darba devēju darbiniekiem (esošie SD klienti), kuru apmācību nodrošinātu NVA piedāvātie kursi.

NVA datu bāžu pieejamība

SD darbinieki intervijās norādīja uz problēmām saistībā ar NVA datu bāzes informācijas nepieejamību SD, kur, piemēram, būtu redzama informācija par klientam piedāvātajiem darbiem (3. nodevums, 2.4.2. sadaļa). Attiecīgi, SD darba uzdevumi dublējās ar NVA darba uzdevumiem, lūdzot klientam rakstiski apliecināt, ka klients ir meklējis darbu pie vietējiem uzņēmējiem, kā arī norādīt darba uzteikuma iemeslus.

Priekšlikums

Būtu nepieciešams sociālajam darbiniekam nodrošināt pieeju no NVA datu bāzes informācijai par klienta darba meklēšanas procesu, lai SD darbinieks redzētu, cik aktīvi klients ir meklējis darbu, kā arī par detalizētu NVA konsultanta darbu ar klientu – kas tika darīts, lai veicinātu un atjaunotu klienta darba prasmes, dienas režīma ievērošanu, piemēram, lai klients būtu sagatavots 8 stundu darba dienai utt. Tā kā šobrīd NVA un SD darbinieku pienākumi dublējās, tāpēc, ieviešot centralizētu datu bāzi, netiktu dublēti pienākumi, ļaujot katras iesaistītā institūcijas darbiniekiem efektīvāk pildīt savu darbu, kas rezultātā palīdzētu ātrāk samazināt sociālās problēmas. Kamēr NVA darbinieki veicinātu klienta integrāciju darba tirgū, SD darbinieki varētu strādāt ar klientu, attīstot klientu sociālās prasmes, kas savukārt palīdzētu klientam veiksmīgāk integrēties darba tirgū.

Strādājot uz vienu klientu, ir jāuzlabo dažādu profesionāļu (NVA konsultanti, sociālie darbinieki, ģimenes ārsti u.c. profesionāļi) savstarpējā sadarbība, izveidojot vienotu datu bāzi, organizējot regulāras tikšanās, attīstot ērtu un ātru ikdienas komunikāciju. Šādā sadarbības modelī sociālais darbinieks varētu būt gadījuma vadītājs.

2.2 Strādājošo nabadzība

Būtiska problēma Latvijā ir strādājošo nabadzība⁵. Saskaņā ar LR Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2011. gadā, pēc 2011. gada tautas skaitīšanas, nabadzības riska sliekšnis 1 darbaspējīgai personai bija 1880 LVL gadā, savukārt, mājsaimniecībā kurā ir divi pieaugušie un divi apgādājāmie bērni (jaunāki par 14 gadiem) nabadzības sliekšnis bija 3948 LVL gadā.⁶ Strādājot pilnu darba laiku, algas līmenis nodrošina drīzāk izdzīvošanu strādājošajam un tā mājsaimniecības locekļiem, nevis adekvātu atalgojumu par padarīto darbu. Saskaņā ar 2012. gada 30. novembra LR Tiesībsarga ziņojumu⁷ nabadzības riskam un sociālajai atstumtībai tiek pakļauti 40% Latvijas iedzīvotāju. Potenciāli, nabadzības risks varētu būt augstāks lauku teritorijās, kur ir augstāks bezdarba un zemāks atalgojuma līmenis.

---

⁵ Trūcīgi strādājoši ir cilvēki, kas ir nodarbināti vairāk nekā pusgadu, un kuru saņemtie ienākumi tiem izraisa nabadzības risku (www.eurofound.europa.eu)

⁶ www.csb.gov.lv

⁷ Ziņojums par nabadzības risku Latvijā, LR Tiesībsargs, 2012. gada 30. novembrī

Priekšlikums

Lai veicinātu nodarbinātību, strādājošajiem iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem ir jānodrošina plašāks sociālo pakalpojumu piedāvājums un jānodrošina papildus izglītības iespējas, kompensējot izdevumus par komunālajiem, medicīnas un medikamentu iegādi noteiktas un definētas ikmēneša summas ietvaros. Tas mazinātu efektu kad pabalsta saņēmējs, iesaistoties darba tirgū, zaudē sociālo palīdzību zema atalgojuma apstākļos.

Papildus atbalsta mehānisms būtu sadaļā 2.1 minētais mobilitātes atbalsta pasākums – transporta izdevumu kompensācija strādājošam, atmaksājot ceļa izdevumus uz/no darba vietas. Tāpat viens no risinājumiem būtu finansiāli atbalstīt mājražotājus (pašnodarbinātos), lai veicinātu iedzīvotāju pašnodarbinātību, jo īpaši lauku teritorijās, kur uzņēmējdarbība un darba vietas salīdzinoši ar pilsētām un piepilsētām ir ierobežotas. Kā piemērs, NVA varētu nodrošināt SD klientus ar atbilstošiem kursiem attiecīgo nozaru izvēlē un zināšanu pilnveidošanā.

2.3 Nelegālā nodarbinātība

Saskaņā ar veikto analīzi 3. nodaļā, nelegālā nodarbinātība ir plaši izplatīta problēma visās pētījumā iekļautajās pašvaldībās. Analizējot intervijās iegūto informāciju par nelegālo nodarbinātību un vienlaicīgi sociālā pabalsta saņemšanu, var secināt, ka tā ir būtiskāka problēma pilsētās nevis lauku teritorijās. SD darbinieki intervijās norādīja, ka sociālajam darbiniekam pagasta centrā ir samērā pilnīga informācija par lielāko daļu darba devēju un darba ņēmēju, un to nodarbinātības statusu, tos personīgi pazīstot un saņemot informāciju no pagasta iedzīvotājiem.

Priekšlikums

Nelegālās nodarbinātības problēmas risināšanai ir jānotiek ciešākā SD un ar nodokļu administrācijas jautājumiem saistītu institūciju sadarbībā. Šo sadarbību starp SD, NVA un VID būtu nepieciešams atrunāt normatīvos aktos.

Pašvaldības sociālajam dienestam saskaņā ar SPSP likumu ir tiesības tos darbaspējīgos klientus, kuri saņem sociālo palīdzību vismaz 3 mēnešus pēc kārtas, iesaistīt darba un sociālo prasmju saglabāšanas, atjaunošanas un apgūšanas pasākumos (veicot darbu līdz 12 stundām nedēļā, sadalot tās pa vairākām nedēļas dienām), kas rada labumu sabiedrībai un neaizvieto pašvaldības funkciju veicējus (SPSPL12. pants). Līdzdarbības pasākumi ir efektīvs risinājums nelegālās nodarbinātības un vienlaicīgi sociālā pabalsta izmaksu samazināšanai, jo strādājošam pabalsta saņēmējam ir grūti veikt līdzdarbības pasākumus un vienlaicīgi nelegālā darba pienākumus normālā darba laikā. Atbilstoši, līdzdarbības pasākumi būtu jāveicina un jāizmanto visās pašvaldībās.

Valsts Ieņēmuma dienests (VID)

Viens no sociālās palīdzības sniegšanas galvenajiem nosacījumiem ir noteikt palīdzības apjomu, izvērtējot klienta materiālo stāvokli. Bet nav izstrādāti efektīvi mehānismi, lai pašvaldības varētu pilnvērtīgi izvērtēt klienta materiālo stāvokli, potenciāli samazinot gadījumus, kad persona saņem sociālo palīdzību, vienlaikus gūstot ienākumus, kas ir slēpti no SD. Šobrīd materiālā stāvokļa izvērtējums lielā mērā balstās uz pašas personas norādīto informāciju un uz pēc pieprasījuma iesniegtajām izziņām.

SD darbiniekiem nav pieejama VID informācija, kas ir ļoti nepieciešama. Saskaņā ar 25 pašvaldību (96%) vadītāju intervijās sacīto, VID ir tā valsts iestāde, ar kuru vajadzētu sadarboties daudz ciešāk, lai sociālās palīdzības sistēma funkcionētu efektīvāk (3. nodaļums, 2.5.3.sadaļa).

Priekšlikums

Labāka SD sadarbība ar VID nodrošinātu pilnīgāku informāciju SD darbiniekiem par sociālo pabalstu saņēmēju ienākumiem, kā arī mazinātu administratīvo slogu jeb pienākumu dublēšanos. VID būtu piesaistāms SOPA programmai, tādējādi centralizējot visu informāciju par klientu vienā datu bāzē, kas būtu pieejama atbilstošām procesā iesaistītajām personām un saglabājot citas informācijas konfidencialitāti.

Latvijas Komercbanku Asociācija

Būtiska problēma SD darbiniekiem ir laika un resursu tērēšana, identificējot sociālās palīdzības klienta ienākumu apjomu un analizējot darījumus klienta bankas kontā. Ja klients ir negodprātīgs, tas iesniedz SD tikai daļu no savu bankas kontu apgrozījumiem, tādējādi uzrādot mazāku ienākumu līmeni nekā tas ir patiesībā. Tas neļauj pienācīgi risināt pabalstu saņēmēju nelegālās nodarbinātības problēmu un jo īpaši gadījumos, kad klientam ir atvērti vairāki konti dažādās bankās.

Priekšlikums

Normatīvais regulējums personas datu aizsardzības jomā atrunā, ka SD nav pieeja informācijai par darījumiem klienta bankas kontos, ja vien pats klients tam nepiekrīt. Risinājums būtu uz SD darbinieka aizdomu pamata par klienta citu bankas kontu esamību, iespēja sociālajam darbiniekam griezties *Latvijas Komercbanku Asociācijā* pēc pilnīgas informācijas par klienta atvērtajiem kontiem Latvijas komercbankās.

2.4 Ilgstošie sociālās palīdzības saņēmēji

Ilgstošie sociālās palīdzības saņēmēji ir daudzu neatrisinātu sociālo problēmu slazdā. Nespējot tikt galā ar vienu sociālo problēmu, rodas nākošā. Šis „seku ķēdes” princips iesloga klientu sociālo problēmu slazdā un neļauj pilnvērtīgi funkcionēt, kā arī pieprasa profesionālu sociālo darbinieku intervenci. Cilvēks nonāk situācijā, kad tas kļūst par ilgstošo sociālās palīdzības saņēmēju.

Ilgstošie sociālās palīdzības saņēmēji ir daudzu neatrisinātu sociālo problēmu gūstā. Cilvēkam, nespējot tikt galā ar vienu sociālo problēmu, rodas nākošā. Veidojas „cēloņu-seku ķēde”, kas kļūst arvien ‘garāka’, neļaujot pilnvērtīgi funkcionēt. Tā kā cilvēka paša spēkiem vien nav bijis iespējams pārraut šo sociālo problēmu „cēloņu-seku ķēdi”, cilvēks nonāk situācijā, kad viņš kļūst par ilgstošas sociālās palīdzības saņēmēju. Nepieciešama profesionāla sociālo darbinieku intervence.

Situācijas apraksts

Kā tika norādīts nodevuma „Starpziņojums ar analīzi par pašreiz īstenoto sociālās palīdzības pabalstu sistēmu un sociālā atbalsta pasākumiem no citām sistēmām novērtējumu no klientu un speciālistu viedokļa” 3.5 sadaļā, viena no lielākajām mērķa grupām ir ilgstošie sociālās palīdzības saņēmēji, kuri tika identificēti visās pašvaldībās. To apstiprināja anketēšanas rezultātā iegūtie dati. Pētījumā iekļautie klienti – sociālās palīdzības saņēmēji – 82,4% pilsētās un 67,4% lauku teritorijās – saņem sociālo palīdzību ilgāk par 1 gadu. Intervijās tika norādīts, ka ilgstošo sociālās palīdzības saņēmēju klientu skaits turpina pieaugt. Papildus tika norādīts, ka praksē bieži veidojas piemēri par šīs pieredzes pārmantojamību nākamajās paaudzēs, kad par ilgstošiem sociālās palīdzības klientiem kļūst SD klientu apgādībā esošās personas (bērni).

Taču šeit ir jāatzīmē, ka visās pašvaldībās identificētā sociālā problēma „ilgstošie sociālās palīdzības saņēmēji” ir kvalificējama kā pašvaldību problēma, jo ilgstošās palīdzības saņēmējiem palīdzība ir viņu problēmas risinājums.

Identificētās problēmas

Ilgstoša sociālās palīdzības saņemšana ir ļoti cieši saistīta ar ilgstošā bezdarba problēmu. Saskaņā ar pašvaldību pārstāvju intervijās minēto un pēc klientu anketu apkopotajiem rezultātiem, nav viena izteikta iemesla ilgstošam bezdarbam, bet drīzāk tas ir dažādu apstākļu komplekss:

- 57,6% no aptaujātiem pašvaldību pārstāvjiem atzina, ka pastāv problēma, ka pēc pabalstiem izteikti nāk kā pēc ik mēneša algas un šādās ģimenēs bērni apgūst vecāku ieradumus (3. nodevums, 3.5 sadaļa). Šāds viedoklis ir saprotams, jo pašvaldības ir atbildīgas par sociālās palīdzības sniegšanu. Taču resursi ir nepietiekami un, palielinoties palīdzības prasītāju skaitam, pašvaldību vadītāji un SD paredz grūtības nodrošināt nepieciešamo palīdzību un pakalpojumus. Ar to var izskaidrot arī pašvaldību stereotipisko attieksmi pret palīdzības saņēmējiem, interpretējot klientus kā nemotivētus un patērnieciskus, tādus, kas nevēlas strādāt, bet grib dzīvot uz pašvaldību rēķina

Piemēram izteikums no pašvaldību pārstāvju puses, ka „daudz bērnu ģimenei ir vieglāk un izdevīgāk saņemt pabalstus, nekā strādāt par minimālo algu” liecina ne tikai par nievājošu attieksmi pret daudz bērnu ģimenēm, bet arī par neizpratni, sajaucot ekonomiskas problēmas ar pašu pieņemtiem morāliem apsvērumiem.

Taču ir jāatzīmē arī tas, ka klienti pret sevi izjūt pašvaldību SD negatīvo un nosodošo attieksmi. Skaidrojot klientu neapmierinātības iemeslus ar SD darbu, anketās tika norādīti vairāki iemesli: ilgais gaidīšanas laiks rindā (22.8%), nepietiekama informācijas nodrošināšana par dažādām iespējām saņemt sociālo palīdzību (17.0%, prasība iesniegt daudz dokumentus (17.3%), tiesību un pienākumu neizskaidrošana (12,6%), kā arī ‘neapmierina attieksme’ (11,9%). (3. nodevums, 5.attēls).

Šie rādītāji liecina par SD kā birokratizētu institūciju. Un ir saprotams, ka daudzos gadījumos lēmumu pieņēmēji pašvaldībās, kā arī SD darbinieki no vienas puses un sociālās palīdzības saņēmēji no otras puses par problēmām runā ‘atšķirīgās valodās’.

- Veselības problēmas ir 11,9% no aptaujātajiem respondentiem (3. nodevums, 36. attēls). Pilsētās, kur darba iespējas ir plašākas, šī problēma skar uz pusi vairāk respondentu (13.8%) salīdzinoši ar lauku teritorijā dzīvojošiem klientiem (7,7%) (3. nodevums, 21.un 37.attēls). Anketu apkopotie rezultāti arī norāda, ka pašreizējā situācijā respondentu mājāsaimniecībās trūkst līdzekļi veselības sakārtošanai (18,5%), kas ir vislielākais rādītājs salīdzinoši ar citām finansiālajām problēmām (3. nodevums, 19. attēls);
- Darba vietu trūkums tuvu dzīvesvietai – 22,4% respondentu to min par nestrādāšanas iemeslu Kurzemē, Latgalē 21,3%, Vidzemē 20,7%, Zemgalē 15,8% un Pierīgas reģionā 13,5%. Šie rādītāji ir visizteiktākie salīdzinoši ar citiem nestrādāšanas iemesliem sadalījumā pa reģioniem un savukārt analizējot šos datus sadalījumā pēc pašvaldību izmēriem, tad lielākais procentuālais rādītājs darba vietu neesamībai tuvu dzīves vietai ir mazajos novados (34,9%), kam seko lielie novadi (25%), vidējie novadi (24,3%) un republikas pilsētas ar 13,1% (3. nodevums, 38.attēls);
- Atkarības problēmas ir 26,4% no visiem aptaujātajiem respondentiem. Ļoti izteikta šī problēma ir tieši lauku teritorijās, kur personas ar atkarības problēmām ir 83,5%. Papildus pēc pašvaldību iedalījuma salīdzinoši ar republikas pilsētām šī problēma ir ļoti aktuāla – ne tikai mazajos novados, bet arī vidējos un lielajos novados, (3. nodevums, 28. un 29. attēli);
- No aptaujātajiem respondentiem (3. nodevums, 36.attēls) 1,6 % apstiprināja, ka ‘nevēlas strādāt regulāru darbu’;
- Visbiežāk minētās izdzīvošanas stratēģijas, SD klientam nesaņemot sociālo palīdzību, ir saņemtā palīdzība no radniekiem (22.9%), gadījuma darbi (13.8%) un palīdzība no draugiem, paziņām, kaimiņiem (11.4%) (3. nodevums, 37.attēls). Republikas pilsētās, salīdzinoši ar laukiem, ir lielāka paļaušanās uz gadījuma darbiem (15%), savukārt laukos ir

lielāka paļaušanās uz mazdārziņiem (13.3%) un radnieku (27.1%) un draugu, kaimiņu palīdzību (12.7%) (3. nodevums, 39.attēls). Šie rādītāji atklāj trejādas lietas:

- Cilvēki, nonākuši grūtās situācijās, ir pietiekoši radoši un uzņēmīgi savu situāciju risināšanā, lai gan, iespējams, izvēloties vieglākos risinājumus;
- Cilvēki, kuri ir grūtībās lielā mērā arī uzliek ‘slogu’ saviem radniekiem un kaimiņiem. (3. nodevums, 39. attēls). Radnieku ieguldījums savu trūkumcietēju tuvinieku atbalstīšanā faktiski nav pētīta un analizēta Taču šajā pētījumā rādītāji par paļaušanos uz radnieku atbalstu ar augstu īpatsvaru visā valstī, to korelēnot ar klientu neapmierinātības iemesliem ar SD darbu (3. nodevums, 5.attēls)., liek domāt arī par tendenci ‘novelt’ atbildību no SD uz trūcīgo piederīgajiem;
- ‘Izdzīvošanas stratēģijas’ tādas kā mazdārziņš, dažādu priekšmetu darināšana un rokdarbi, ogu, sēņu un ārstniecības augu vākšana, gadījuma darbi nebūtu kvalificējama kā nelegāla ienākumu gūšana jau tādēļ vien, ka tā ir ‘Izdzīvošanas stratēģijas’ ienākumu nabadzības apstākļos.

Priekšlikums

Tā kā likvidēt ilgstošo bezdarbu īstermiņā, un tai sekojošo *ilgstošo pabalstu saņemšanu*, nav iespējams, sociālā darba speciālistam ir nepieciešams konstruktīvi plānots mērķtiecīgs *-ilgstošs* darbs ar klientu ilgstošās sociālās palīdzības saņēmēju atbilstoši SD klientiem identificētām sociālo problēmu grupām (zināšanu un prasmju trūkums, veselība, atkarības problēmas, zema motivācija strādāt algotu darbu), lai pabalsta saņēmējs, kurš atrodas darba spējas vecumā mainītu savu sociālekonomisko situāciju no sociālās palīdzības saņēmēja s`tatusa uz nodarbinātā statusu.

Kā viens no risinājumiem, kā palielināt *ilgstošā* SD klienta motivācijas līmeni, ir individuālais darbs ar klientu ar profesionāla sociālā darbinieka iesaisti.

Kā nākamais būtiskais aspekts šeit ir minama sociālā darbinieka klienta orientēšana uz problēmas risināšanu, sniedzot klientam sociālo pakalpojumu. Pakāpeniska finanšu līdzekļu pārvirzīšana no sociālās palīdzības uz sociālo pakalpojumu spektru, un ilgtermiņā, uz preventīvo darbu un sociālās uzņēmējdarbības atbalstīšanu. Ilgtermiņā tas nodrošinātu lielāku ieguvumu gan pašam indivīdam – SD klientam, gan sabiedrībai kopumā.

Ilgstošo sociālās palīdzības saņēmēju bērni

Visu pētījumā iekļauto (100%) SD vadītāji atzina, ka ilgstošo sociālās palīdzības saņēmēji ir novērojami *paudzēs. Bērniem tiek radīts priekšstats, ka pieprasīt pabalstu pašvaldības sociālajā dienestā ir ātrs un pašsaprotams sociālo problēmu risinājums. Attiecīgi, ilgstošo bezdarbnieku ģimenēs, bērniem jau no agras bērnības tiek parādīts, ka ir iespēja ilgstoši nestrādāt un iztikt, saņemot pabalstus.*

Jāņem arī vērā situācijas, kad bērni kautrējas par to, ka viņu vecāki saņem jebkādu palīdzību no SD – atsakās ēst piešķirtās brīvpusdienas skolā, kautrējas doties vecākiem līdzī uz SD, negrib par saņemto palīdzību stāstīt saviem draugiem, kas rada stigmatizējošus apstākļus bērna pozitīvai socializācijai.

Ierobežoto resursu trūkums vecākiem, iespējas apmierināt savas un bērna vajadzības, rada vidi, kurā bērns netiek iedrošināts vai atbalstīts turpināt vidējo, kā arī augstāko izglītību, jo vecākiem nav naudas, lai segtu mācības un ar tām saistītos izdevumus.

Bērns apgūst no vecākiem modeli, ka izdzīvot var ar mazumiņu, kas rada pakāpenisku vēlmju un vajadzību degradāciju līdz minimālam līmenim. Ilgstoši neatbalstot ģimeni to vajadzību apmierināšanai, nonākam situācijā, ka bērnam, kas izaug, nav atbilstošs izglītības līmenis, cilvēks cīnās ar bezdarba problēmu, iespējams veselības u.c. problēmām, kā rezultātā tam ir nepieciešama SD palīdzība, kā kādreiz tā vecākiem.

Bērns apgūst no vecākiem modeli, ka izdzīvot var ar mazumiņu, kas rada pakāpenisku vēlmju un vajadzību pazemināšanos līdz minimālam līmenim. Te veidojas vajadzību paradokss: jo mazākas iespējas vajadzības apmierināt, jo mazāka vajadzība 'vajadzēt'. Ilgstoši neatbalstot ģimeni to vajadzību apmierināšanai, rodas situācija ar tālejošām sekām: bērns, kas uzaug pazeminātu vajadzību apstākļos, arī pieaugušā vecumā paliek sociālā margīnālījā kā kādreiz viņa vecāki.

SD jāstrādā ne tikai pie pamatvajadzību apmierināšanas, bet arī jāparāda klientam modelis, ka, ja tiks darīts vairāk nekā ir minimāli nepieciešams, tas pozitīvi ietekmēs gan paša klienta, gan bērnu dzīvi ilgtermiņā.

Priekšlikums

Saskaņā ar cilvēkkapitāla teoriju, „Cilvēkkapitāls ir cilvēkresursos ieguldītais, uzkrātais līdzekļu kopums; tā ir produktīva bagātība, ko iegulda izglītībā, profesionālajā sagatavošanā, pieredzes apmaiņā, veselības nostiprināšanā, pilnvērtīga uztura nodrošināšanā un daudzu citu kvalitāšu attīstībā.”⁸

Ir nepieciešams izstrādāt mērķtiecīgu kompleksu stratēģiju cilvēkkapitāla kvalitāšu attīstīšanā un pilnveidošanā. Īpaši svarīgi ir investēt izglītībā un darba socializācijas sistēmas izveidošanā modernu darba attiecību vidē. 'Izdzīvošanas stratēģiju' (3. nodevums, 39.attēls), pie kā būtu pieskaitāmas arī tādas programmas kā 100-latnieki, vai pagaidu sabiedriskie darbi, attaisnošana un atbalstīšana, kas ir pieļaujams krīzes apstākļos, tikai palielina sociālo plaisu un nevar tikt uzskatīts par ilgspējīgu risinājumu.

2.5 Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība

Analizējot anketēšanas rezultātā iegūtos datus, var izdarīt secinājumu, ka izteikta ar klienta finansiāli materiālo situāciju saistīta problēma ir veselības aprūpes nepieejamība, ar kuru saskaras vidēji katrs piektais SD klients visos Latvijas reģionos. Tāpat arī lauku un pilsētu iedalījumā veselības aprūpes nepieejamība ir izteiktākā materiāli finansiālā problēma mājsaimniecībā, savukārt, analizējot SD klientus pašvaldību iedalījumā, visizteiktākā nepieciešamība pēc veselības aprūpes pakalpojumiem ir tieši lielajos novados un republikas pilsētās (3. nodevums, 19.-22.attēli). Veselības aprūpes nepieejamība nozīmē ierobežotas iespējas saņemt veselības aprūpes pakalpojumus ar tai sekojošu apgrūtinājumu iesaistīties darba meklējumos, jo cilvēkam ar veselības problēmām ir grūti konkurēt darba tirgū.

Veselības aprūpes pakalpojumu nepieejamība ir būtiska problēma pensionāriem, kas rada situāciju, ka pensijas vecuma personas ir ilgstošie sociālās palīdzības saņēmēji, jo šai mērķa grupai ir pastāvīgi jānovirza kāda ienākumu daļa gan medikamentu iegādei, gan medicīnas pakalpojumiem.

Priekšlikums

Par cik slikta veselība ir viens no galvenajiem bezdarba iemesliem, kas liedz cilvēkam strādāt, un par cik liela daļa no šiem cilvēkiem nevar atļauties samaksāt par veselības aprūpes pakalpojumiem, pašvaldībām būtu jāpalielina atbalsts veselības aprūpes pakalpojumiem. Saskaņā ar Labklājības ministrijas „Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā 2012.gadā”⁹ datiem, veselības aprūpei 2012. gadā Latvijā kopumā tika iztērēti LVL 1 698 081. Attiecīgi, 10% palielinājums no 1 698 081 būtu LVL 169 808.

---

⁸ Garleja R. Cilvēkpotenciāls sociālā vidē. – Rīga: izdevniecība RaKa, 2006. – 12.lpp

⁹ Latvijas Republikas Labklājības ministrija, <<http://www.lm.gov.lv/text/2486>>.

Šobrīd tiek veidota jauna, uz nodokļu iemaksām balstīta, veselības aprūpes sistēma un SD būtu jānodrošina atbalsts SD klientu līdzdalībai šīs jaunveidojamās veselības aprūpes sistēmas ietvaros. Veselības aprūpes sistēma tiek plānota kā uz rezultātu balstīta sistēma, kur pastiprināta uzmanība jāvērs uz individuālu pieeju (individualizētās izpratnes princips). Lai apzinātu indivīda nepieciešamību pēc medicīnas izdevumu segšanas noteiktā materiālā apjomā, SD būtu nepieciešams apkopot un analizēt statistiku par to vai nodrošinātā sociālā palīdzība ir bijusi pietiekošā apmērā, lai segtu medicīnas izdevumus. Viens piemērs būtu veidot pašvaldībā datu bāzi apkopojot informāciju par iedzīvotājiem ar invaliditāti, draudošo invaliditāti, piešķirto pabalstu apjomu veselības aprūpei, utt., kur viens no iespējamajiem risinājumiem būtu aprēķināt vidējo nepieciešamo summu medicīnas izdevumu segšanai vienai personai noteiktā vecumposmā un statusā (pensionārs, persona ar invaliditāti utt.), un tie SD klienti, kas noteikto aprēķināto summu uz vienu personu neizmanto pilnā apmērā, šo starpību solidāri novirza par labu tiem novada iedzīvotājiem, kuriem ir nepieciešama papildus veselības aprūpe.

2.6 Sociālā dienesta klienti ar atkarības problēmām

Mērķa grupa – personas ar atkarības problēmām ir personas, kas atkarīgas no alkohola vai narkotiskām un psihotropām vielām. Saskaņā ar interviju rezultātiem var secināt, ka alkoholisms ir liela problēma visos pētījumā iekļautajos 26 (100%) novados, un šie klienti izteikti pieder pie vieninieku klientu profila (3. nodevums, 3.4.1.sadaļa).

Cilvēki ar atkarības problēmām, kā specifiska klientu grupa, saskaņā ar intervijās sacīto, var tikt pieskaitīti pie ilgstošajiem pabalstu saņēmējiem. Šīs klientu grupas pārstāvjiem ir grūtības tikt galā ar savām atkarības problēmām, kas rada ilgstoša bezdarba situāciju un tāpēc tie ir spiesti regulāri pieteikties GMI pabalstam.

Priekšlikums

Ņemot vērā apstākli, ka izmaksātā nauda bieži vien tiek tērēta citu mērķu realizēšanai, t.i. alkohola un citu atkarības vielu iegādei, nevis pamatvajadzību apmierināšanai, tāpēc būtu jāveic kontroles uzraudzība par šīs pabalstu saņēmēju grupai izsniegto pabalstu izlietojuma mērķi vai jāizsniedz GMI pabalstam analogā summā cits sociālās palīdzības nodrošinājums (ēdināšanas vai pārtikas iegādes taloni, apģērbs utml.). SPSP likumā ir nepieciešams definēt pabalstu izmaksas veidu un to izlietojuma kontroli personām, kurām sociālais darbinieks ir identificējis atkarības problēmu.

Saskaņā ar pašvaldību vadītāju intervijās izteiktajiem priekšlikumiem, šai sociālo dienestu klientu grupai no savas puses ir nepieciešams iesaistīties (iespēju robežās) obligātās līdzdarbības pasākumos, lai varētu saņemt GMI pabalstu. Piemēri iespējamajiem līdzdarbības pasākumiem ir kodēšana, rehabilitācijas kurss narkoloģijas slimnīcā un dažādu atbalsta grupu, kā, piemēram, Anonīmo Alkoholiķu biedrības rīkoto atbalsta grupu, apmeklēšana. Atbilstoši normatīvajos aktos ir jānosaka obligātās līdzdarbības pienākumi sociālā pabalsta saņēmējiem ar atkarības problēmām. Tāpat ir nepieciešams nodrošināt lielāku *Minesotas programmas* pieejamību, sociālo palīdzību aizvietojo ar bezmaksas sociālajiem pakalpojumiem.

2.7 Prioritārie atbalsta virzieni

Pašvaldību pārstāvji interviju laikā minēja, ka pietrūkst valsts politikas, kas prioritizētu sociālā atbalsta darbības virzienus.

Jaunās ģimenes ar bērniem

Daudzās pašvaldībās, kā atbalsta prioritāte ir definēta dzimstības paaugstināšana, ar pamatojumu, ka tikai tas spēs nodrošināt novada demogrāfisko ilgtspēju, it sevišķi, ņemot vērā patreizējās demogrāfiskās tendences Latvijā. Tikai nedaudz vairāk kā pusē no pētījumā iekļautajām pašvaldībām, kur izvērtē ienākumus, ģimenēm ar maziem bērniem, tiek segtas bērnudārza pakalpojumu izmaksas.

Priekšlikums

Balstoties uz Nacionālās attīstības plānu 2014.-2020. gadam (kas izdots 05.12.2013) un profesionālā sociālā darba pamatnostādņem, valstij ir nepieciešams nodrošināt vienotu pieeju valsts attīstības plānošanā, kā vienu no svarīgākajām atbalsta prioritātēm nosakot bērnus. Būtu nepieciešams palīdzēt ar bērnudārza pakalpojumu segšanu tām jaunajām ģimenēm, kuras griežas pēc palīdzības bērnudārza jautājumu risināšanā un lūdz palīdzību segt pakalpojumu izmaksas, neizvērtējot finansiālo situāciju. Pašvaldības, kas šo ierosinājumu minēja, uzskata, ka tas būtu labs atbalsta mehānisms un viens no prioritāriem atbalsta virzieniem, proti, palīdzēt jaunajām ģimenēm un bērniem, kas savukārt ilgtermiņā varētu uzlabot demogrāfiskos rādītājus..

Bērnu ēdināšana

Saskaņā ar normatīvo aktu izvērtējumu (2. nodevums) var izdarīt secinājumus, ka bērnu ēdināšanas pabalsts 7 no 26 pašvaldībās tiek izsniegts, neizvērtējot ienākumus, kas ir liels atbalsts bērniem un to vecākiem, nodrošinot ar brīvpusdienām mācību iestādēs. Brīvpusdienas mācību iestādēs potenciāli ir efektīvākais veids, kā sniegt atbalstu ģimenēm ar bērniem. Lai neveicinātu stigmatizāciju trūcīgo ģimeņu bērniem, skolās varētu tikt veidota talonu sistēma, kur katram bērnam, kurš pats, viņa ģimene vai pašvaldība apmaksā ēdināšanas pakalpojumu, tiek izsniegti vienādi taloni.

3 Pabalsti un citi atbalsta mehānismi

3.1 Ienākumu līmenis

3.1.1 Trūcīgā statuss

Valsts noteiktais trūcīgā statuss, tiek piešķirts, ja vienai personai mēnesī ienākumi nepārsniedz 90 LVL, kas dod tiesības pretendēt uz valsts noteikto GMI (gadījumos, kad uz vienu personu mājsaimniecībā ienākumi nepārsniedz Ls 35, ja pašvaldība nav noteikusi savādāk) un dzīvokļa pabalstu, kā arī uz citiem pašvaldības saistošajos noteikumos noteiktiem pabalsta veidiem.

Vairākums SD vadītāju un pašvaldību priekšsēdētāju uzskata, ka trūcīgā statusa kritērijiem ir jābūt valstī vienotiem, lai būtu noteikts standarts, pēc kā vadīties. Tajā pašā laikā pastāv zināmas atšķirības starp nepieciešamajām pamatvajadzībām cilvēkiem, kas dzīvo lauku teritorijās un republikas pilsētās, jo, piemēram, automašīna laukos ir nepieciešamība, savukārt republikas pilsētās, ja cilvēkam pieder automašīna, var norādīt uz to, ka SD klienta materiālā situācija nav tik sarežģīta, lai saņemtu trūcīgas personas/ģimenes statusu. Lauku teritoriju novadu pašvaldības atzīst, ka trūcīgā statusa ieguvējam īpašumā var būt mašīna, jo tā ir nepieciešama, lai varētu veikt lielus attālumus, savukārt republikas pilsētas pašvaldības uzskata, ka mašīna nevar piederēt trūcīgā statusa mājsaimniecībai, jo tas prasa papildus izdevumus (apdrošināšana, degviela, u.c. izdevumi), un cilvēkiem nav jāveic lieli attālumi, lai nokļūtu, piemēram, uz darbu vai skolu.

Pasaules Bankas 2013. gada oktobra pētījums „Simulating poverty in Europe¹⁰” atklāj izmantoto metodoloģiju, kas tika lietota, lai identificētu mājsaimniecību ekonomisko kapacitāti, minot deviņus indikatorus, kuri ir nepieciešami, lai cilvēks nodrošinātu savas pamatvajadzības. Kā teikts pētījumā, pamata vajadzību nenodrošinātība ir piespiedu (nevis izvēles) nespēja iegādāties preces un pakalpojumus, kā arī lietas, ko Eiropas kontekstā uzskata par sociālām pamata nepieciešamības lietām.

Līdzīgi, KPMG piedāvātajā anketā tika uzdots jautājums par ikdienas dzīves problēmām, kas visvairāk nomāc mājsaimniecības locekļus. Tika noskaidrots, ka Latvijā kopumā cilvēkiem visgrūtāk ir apmaksāt veselības aprūpi (18,5%), nomaksāt komunālos rēķinus (13,9%), iegādāties pārtiku (12,9%), nopirkt apģērbu (12,7%) u.t.t. Tas liecina, ka šīs mājsaimniecības nespēj nodrošināt savas pamatvajadzības, attiecīgi norādot uz ienākumu nepietiekamību.

Pabalstu īpatsvars sociālās palīdzības klienta mājsaimniecības kopējos ienākumos (sadalījumā pa pašvaldībām), kas sastāda lielāko vai pusi mājsaimniecības ienākumu daļu, svārstās no 42,8% līdz 63,3%. Līdzīgi, mājsaimniecības, kurām mazāko ienākumu daļu sastāda pabalsti svārstās no 36,7% līdz 57,1% Tas nozīmē, ka valsts noteiktā minimālā mēnešalga nav pietiekoša, lai nodrošinātu vienu mājsaimniecību, kurā ir vairāki cilvēki (tajā skaitā bērni).

Ienākumu līmenis, kas nepieciešams ikdienas pamatlīdzekļu nodrošināšanai, atšķiras starp lauku un pilsētu teritorijām. Tātad, lai iegūtu trūcīgas personas statusu, ienākumu līmenim nevajadzētu būt vienādam visā valstī.

Priekšlikums

Lai nodrošinātu trūcīgo iedzīvotāju pamatvajadzības, ņemot vērā atšķirības starp pilsētu un lauku teritorijām, ir nepieciešams atsevišķi izvērtēt katras pašvaldības sociālo pabalstu saņēmēju spēju nodrošināt savas pamatvajadzības, balstoties uz minētajiem vai līdzīgiem kritērijiem. Kopējam ienākumu līmenim trūcīgā statusa personai būtu jāļauj nodrošināt ikdienas pamatvajadzības.

---

¹⁰ The World Bank (2013), <<http://documents.worldbank.org/curated/en/2013/10/18404040/simulating-poverty-europe-potential-contributions-employment-education-reducing-poverty-social-exclusion-2020>>

3.1.2 Maznodrošinātā statuss

SPSP likumā ietvertā sociālās palīdzības mērķa definīcija ietver materiālu atbalstu arī maznodrošinātām personām (2. nodevums). Nekur citur SPSP likuma regulējumā maznodrošinātas personas statuss nav definēts, nedz arī ietverts tiešs deleģējums pašvaldībām šo statusu definēt. Maznodrošinātā statuss netiek izmantots vai ir pielīdzināts trūcīgā statusam 3 pašvaldībās no pētāmajām pašvaldībām (2. nodevums, pielikums Nr.7).

Priekšlikums

Maznodrošinātā statuss dod pašvaldības SD lielāku rīcības brīvību izvērtēt katru situāciju atsevišķi un sniegt sociālo palīdzību pēc nepieciešamības, tomēr SPSP likumā būtu nepieciešams definēt maznodrošinātā statusu, kā arī izstrādāt piešķiršanas kritērijus, lai pašvaldībām būtu vienots mehānisms pēc kura vadīties, izvērtējot un piešķirot maznodrošinātā statusu.

3.2 Garantētais minimālais ienākums (GMI)

GMI ir valsts noteikts obligāts sociālais pabalsts, kuru sākot ar 2013. gadu pilnībā atsāk finansēt pašvaldība. No 2009. gada oktobra līdz 2012. gada 31. decembrim GMI pabalsts tika finansēts gan no pašvaldības, gan valsts budžeta līdzekļiem proporcijā 50:50. GMI apmēru nosaka un katru gadu, saistībā ar gadskārtējā valsts budžeta likuma projektu, pārskata Ministru kabinets (2. nodevums). Lai arī pašvaldības kopumā uzsvēr nepieciešamību palielināt sociālo pakalpojumu īpatsvaru un samazināt sociālo pabalstu īpatsvaru, izvērstā plānošana iztrūkst, atbilstoši, pašvaldībām ir apgrūtināši izvērtēt vai sociālo pabalstu sistēma strādā efektīvi vai nē un šobrīd tas drīzāk izskatās pēc situācijas diktētām aktivitātēm.

Būtu ieteicams definēt vēlamu nākotnes stāvokli, kā piemēram, sasniegt noteiktu dzīves līmeni kopumā, vai definējot katrai klientu grupai atsevišķi izvirzītos mērķus, vai arī nodrošināt specifisku personu grupu ar atbilstošu pakalpojumu vai pabalstu, un tad nospraužot darbības plānu cik gadus un kādā veidā to sasniegt.

Pašreizējā sociālās palīdzības sistēma nav motivējoša. Klientu motivācija, lai kaut ko darītu savas sociālās situācijas uzlabošanā, laika gaitā zūd. Lielākajā daļā pašvaldību tika norādīts, ka daudz bērnu ģimenei ir vieglāk un izdevīgāk saņemt pabalstus, nekā strādāt par minimālo algu. Pašvaldības pārstāvju vērtējumā laba izglītība un atalgojums ir tās lietas, kas var palīdzēt atrisināt šo situāciju.

Šobrīd spēkā esošā Ministru kabineta noteikumu redakcija paredz trūcīgā statusa piešķiršanu no 3 līdz 6 mēnešiem, tomēr tik īsā laika periodā nav iespējams klientu savlaicīgi brīdināt, un pienākumu nepildīšanas gadījumā pārtraukt pabalstu (var tikai uz 1 mēnesi trīs mēnešu periodā), taču nākošajā periodā viņš atkal ir tiesīgs pieteikties pabalstam.

Priekšlikums

Izmaiņas likumos par trūcīgā statusa nepiešķiršanu, gadījumos, kad netiek veikti līdzdarbības pasākumi, mazinātu nepieciešamās dokumentācijas daudzumu un neļautu klientiem šo situāciju izmantot negodprātīgi.

3.2.1 Ilgtermiņa plānošana

Atsaucoties uz pašvaldību pārstāvju teikto, šobrīd izstrūkst valsts plānošanas dokuments labklājības jomā, kuru pašvaldības varētu izmantot, kā vadlīnijas un kā pamatu savai pašvaldības sociālās palīdzības stratēģijai.

Priekšlikums

LM sadarbībā ar Latvijas Pašvaldību savienības deleģētiem pārstāvjiem no sociālajiem dienestiem būtu nepieciešams izstrādāt valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentu sociālā jomā ar ilgtermiņa un īstermiņa mērķiem, ko valsts vēlas sasniegt labklājības jomā. Sekojoši, balstoties uz šo plānu, būtu nepieciešams izstrādāt ieteikumus un metodoloģiskās vadlīnijas pašvaldībām, kuru izmantojot, pašvaldības varētu izstrādāt savu ilgtermiņa plānošanas dokumentu labklājības jomā, kā arī izstrādāt konkrētus un izmērāmus mērķus, ko pašvaldība plāno sasniegt ar katru no pabalstiem.

Papildus būtu ieteicams apsvērt nepieciešamību pēc ilgtermiņa plāna izstrādāšanas, kā, piemēram, kvalitātes un kvalitatīva pakalpojuma sniegšana, ietverot visas sociālās grupas, kvalitāti mērot, izmantojot anketēšanu par klientu apmierinātību ar saņemto pakalpojumu. Kvalitātes mērķi, kā, piemēram, varētu būt daudzveidīgi sociālā darba pakalpojumi, uzlabota apkalpošanas sistēma, pilnveidota sociālās palīdzības piešķiršanas kārtība, pakalpojuma pieejamība u.c.

Savukārt saskaņā ar *profesionāla sociālā darba attīstības pamatnostādņēm 2014.-2020.gadam* profesionāla sociālā darba politikas mērķis ir radīt vienotu sistēmu, kura nodrošina atbalstu iedzīvotājiem sociālo problēmu mazināšanā. Minētā mērķa sasniegšanai ir noteikti tādi rīcības virzieni, kā sociālā darba kvalitātes pilnveidošana, pieejamības nodrošināšana un efektivitātes paaugstināšana un ilgtspējīga sociālā darba nozares attīstība.

3.2.2 GMI īpatsvars

Saskaņā ar Labklājības ministrijas apkopoto informāciju, 2011.gadā GMI pabalstam ir ļoti dažāds īpatsvars pašvaldību kopējo pabalstu apjomā, sākot no 17% Stopiņu novadā līdz pat 78% Baltinavas novadā un 89% Rēzeknes novadā (3. nodedums, pielikums Nr.7). Viena no tendencēm ir tāda, ka novados, kuros ir augsts bezdarba līmenis un salīdzinoši zems ienākumu līmenis, piemēram, lauku teritorijas Latgalē, ir augsts GMI īpatsvars kopējā pabalstu apjomā.

Ir grūti izstrādāt ilgtermiņa plānus, ja būtisku daļu no pabalstu sistēmas veido valsts noteiktais GMI un dzīvokļa pabalsts, pēc kuriem vadoties, šie pabalsti ir jāizmaksā 100% apmērā no pašvaldības budžeta un citām iniciatīvām pašvaldībā pietrūkst finanšu resursu.

Priekšlikums

Pašvaldībām ir jādod iespēja veidot savu labklājības politiku, kā to paredz likums „Par pašvaldībām” saskaņā ar pašvaldību autonomajām funkcijām (15. pants) GMI pabalsta apmērs nedrīkstētu pārsniegt noteiktu relatīvo apmēru, piemēram, 30 - 40% no kopējā sociālā budžeta struktūras, tādējādi dodot iespēju realizēt pašvaldību brīvās iniciatīvas, un sniegt palīdzību, kur tas ir vairāk nepieciešams.

No pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda jau tiek nodrošināts atbalsts tām pašvaldībām, kurām budžets ir relatīvi mazs, salīdzinot ar pašvaldības funkciju izpildi saistītos izdevumus. Saskaņā ar likumu „Par pašvaldību finanšu izlīdzināšanu” pašvaldību finanšu izlīdzināšana ir pašvaldību ieņēmumu un valsts budžeta dotācijas pārdale, lai radītu pašvaldībām līdzīgas iespējas ar likumu noteikto funkciju izpildei, tajā skaitā pārdale nodrošina papildus finanšu līdzekļus pašvaldību sociālajiem budžetiem. Tomēr būtu nepieciešams izvērtēt papildus palīdzību no valsts budžeta konkrētām pašvaldībām, kur GMI apmērs sasniedz 50% vai vairāk no sociālās palīdzības budžeta, tādējādi, dodot vairāk brīvos līdzekļus sociālo problēmu risināšanai.

3.2.3 GMI pabalsta apmērs

Esošais normatīvais regulējums uzliek GMI pabalsta apjoma minimumu LVL 35, tomēr dod iespēju pašvaldībām palielināt pabalsta apmēru, ja pašvaldība to uzskata par nepieciešamu.

Ņemot vērā pašvaldību autonomo kompetenci noteikt papildus palīdzības veidus savas kompetences un pieejamā budžeta ietvaros, rodas situācija, kad visu pilsoņu konstitucionālās tiesības praksē tiek nodrošinātas nevienlīdzīgi, jo sociālā atbalsta apjoms, ko iedzīvotāji saņem dažādās pašvaldībās var būtiski atšķirties, līdz ar ko atšķiras iespēja apmierināt savas pamatvajadzības. Tomēr, vietējo pašvaldību tieša iesaiste un autonomija sociālo pabalstu sistēmas izveidei vietējiem iedzīvotājiem, vērtējama arī gana pozitīvi, nodrošinot individuālu pieeju konkrētās teritorijas problemātikai.

Izvērtējot visas pašvaldības, paaugstinātu GMI pabalstu izmanto tikai dažas no pētāmajām pašvaldībām, tajā pašā laikā tās pašvaldības, kuras nav palielinājušas GMI, bet kurām kaimiņos ir pašvaldība ar paaugstinātu GMI, izteica kritiskas piezīmes par esošo situāciju, jo pašvaldības iedzīvotāji sūdzas pašvaldības vadībai par dažādiem pabalstu apmēriem un papildus problēma, ko šāda diferenciacija rada ir tas, ka pašvaldības iedzīvotāji ar zemākiem pabalsta apjomiem izvēlas deklarēties kaimiņu pašvaldībā, lai iegūtu paaugstinātu GMI un, ņemot vērā, ka republikas pilsētas ir pārtikušākas par novadiem ar lauku teritorijām, tas rada papildus depopulācijas spiedienu lauku teritorijām.

Priekšlikums

Izvērtējot intervijās izteikto argumentāciju, KPMG uzskata, ka GMI pabalsta apmēram ir jābūt vienādam visā valstī, lai mazinātu diferenciaciju starp pašvaldībām. Latvijas valsts teritorija ir vienots kopums, attiecīgi arī materiālo resursu kritērijiem ir jābūt noteiktiem visā valsts teritorijā vienādiem. Savukārt citus pabalstus vajag diferencēt atbilstoši katras sociālā pabalsta saņēmēju grupas vajadzībām, tādejādi nodrošinot, ka dažādu grupu pārstāvji var nodrošināt savas atšķirīgās pamatvajadzības, piemēram, medikamentu iegādi. Protams, šai diferencēšanas sistēmai ir jābūt balstītai uz vienotiem kritērijiem visā valstī.

3.2.4 Pabalsta sniegšanas ilgums

Saskaņā ar 2. nodevumu, sociālās palīdzības mērķa definīcija paredz sociālās palīdzības saņemšanu nevis vispārīgi trūcīgu personu pamatvajadzību apmierināšanai, bet vajadzību apmierināšanai krīzes situācijās nonākušām trūcīgām un maznodrošinātām personām, kas netieši norāda uz šādas palīdzības īslaicīgu raksturu. Tomēr likuma tālākie noteikumi nesniedz krīzes situācijas skaidrojumu un netiek detalizēti noteikts/piedāvāts mehānisms, saskaņā ar kuru būtu konstatējama krīzes situācija un sniedzama sociālā palīdzība. Faktiskā situācija ir tāda, ka daļai no pabalstu saņēmējiem pabalsti tiek izsniegti neierobežoti ilgi, un pārtraukums rodas tikai no iesaistes pagaidu darbu programmā.

Priekšlikums

SPSP likumā ir nepieciešams definēt īslaicīga perioda (krīzes situācijas) nozīmi un sniegt tā kvalitatīvu un kvantificējamu skaidrojumu, kur būtu krīzes situācija konstatējama un sociālā palīdzība sniedzama.

3.2.5 Finansējums

Līdz 2012. gada 31. decembrim pašvaldībām GMI tika līdzfinansēts 50% apmērā no valsts budžeta, bet sākot ar 2013. gada 1. janvāri ar likumu ir noteikts, ka GMI tiek finansēts pilnā apmērā no pašvaldību budžeta, tajā pašā laikā valstij nosakot piešķiršanas kritērijus. Saskaņā ar pašvaldības pārstāvju teikto, ja pašvaldības finansē GMI, tad pašvaldībām ir jābūt pabalsta izvērtēšanas tiesībām un lielākai rīcības brīvībai. Savukārt, ja GMI finansē valsts, tad arī valsts nosaka kritērijus, attiecīgi pēc kuriem šie pabalsti tiek izmaksāti.

Priekšlikums

GMI finansēšanai ir jābūt pašvaldību pienākumam, jo tas uzlabo finanšu līdzekļu izlietošanas efektivitāti. Savukārt valsts var palīdzēt ar finansējumu tām pašvaldībām, kurām GMI īpatsvars ir lielāks nekā citām.

3.2.6 Kritēriju izvērtējums

Spēkā esošie MK noteikumi paredz tiesības pašvaldību saistošajos noteikumos noteikt kustamo un nekustamo īpašumu, kas nav uzskatāms par īpašumu trūcīgā statusa noteikšanas vajadzībām. Esošā situācija ir tāda, ka trūcīgā statusa izvērtēšanas un piešķiršanas kritēriji ir atšķirīgi pētījuma iekļautajās pašvaldībās, jo tiek atļauts noteikt savus kustamā un nekustamā īpašumu izvērtēšanas kritērijus, kura rezultātā gan īpašuma apmēri, gan kadastrālās vērtības, gan īpašumā esošas mašīnas nolietojums ir pašvaldībās atšķirīgs.

Priekšlikums

Kritērijiem jābūt valstī vienotiem, jo pašreiz pašvaldībām ir tiesības atšķirīgi izvērtēt klientam piederošos atsevišķus kustamos un nekustamos īpašumus, nosakot atbilstību trūcīgas ģimenes/personas statusam.

3.2.7 Pabalsta izmaksas pārtraukšana

Ja klients nav godprātīgs un patiens savas informācijas sniegšanā, sociālajam dienestam ir tiesības atteikt vai pārtraukt pabalsta izmaksu, tomēr normatīvajos aktos nav atrunāts laika periods, cik ātri cilvēks var atkal pieteikties pabalsta saņemšanai, kā rezultātā, klients jau nākamajā mēnesī var pieteikties pabalstam atkārtoti, un sociālajam dienestam nav formāla pamata atteikt šādu pieteikumu. Būtu nepieciešams normatīvajos aktos precīzi atrunāt šīs situācijas, lai disciplinētu pabalsta saņēmējus.

Šobrīd pēc MK noteikumiem līdzdarbības pienākumi pabalsta garantētā minimālā ienākuma nodrošināšanai (GMI) saņēmējiem tiek noteikti uz pabalsta saņemšanas laiku – pārsvarā uz 3 mēnešiem. Būtu nepieciešams izdarīt grozījumus MK noteikumos, piešķirot GMI pabalstu nākošajā periodā, ņemot vērā iepriekšējā periodā paveiktos vai nepaveiktos līdzdarbības pienākumus. Ja personai nav paveikti šie pienākumi iepriekšējos trīs mēnešos, un tā ir brīdināta par sekām, nepildot noteiktos līdzdarbības pienākumus, tad personai nebūtu tiesības prasīt pabalstu nākošajos periodos, kamēr šie pienākumi tiek veikti vai caur citām aktivitātēm, cenšoties uzlabot sociālo situāciju.

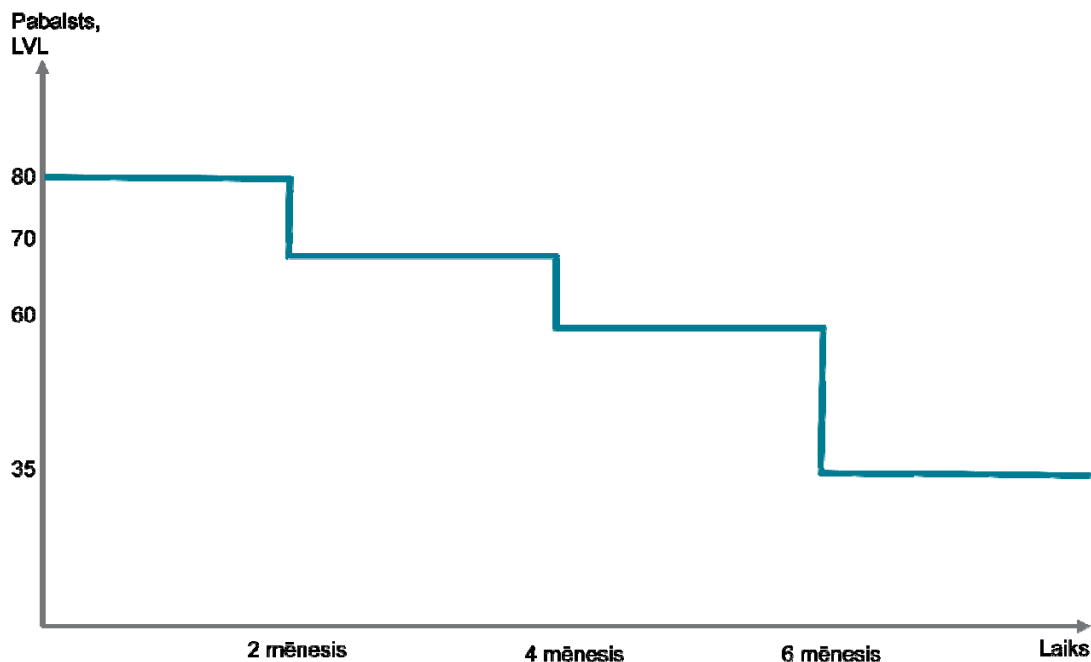
Katrus trīs mēnešos trūcīgās personas statuss tiek atjaunots, un uzliktie līdzdarbības pienākumi ir jāveic arī nākošajā pabalsta piešķiršanas periodā. Situācijās, kad šie līdzdarbības pasākumi nemainās, šo vienošanos varētu pagarināt arī uz nākošo periodu, nevis rakstīt no jauna, samazinot administratīvo slogu.

3.2.8 Piedāvātais GMI modelis

Zemāk 2. attēlā tiek sniegts pilnveidots GMI pabalsta maksājuma lieluma un struktūras modelis, kurš tika izstrādāts balstoties uz interviju rezultātā apkopoto informāciju ar pašvaldību un sociālo dienestu vadītājiem.

Attēls 3: Pilnveidots GMI modelis

Piedāvātais modelis

- Pirmos 2 mēnešus GMI pabalsts tiek maksāts 80 latu (115 eiro) apmērā;
- Nākamos 2 mēnešus GMI pabalsts tiek maksāts 70 latu (100 eiro) apmērā;
- Sekojošos 2 mēnešus GMI pabalsts tiek maksāts 60 latu (85 eiro) apmērā;
- Pēc 6 mēnešiem GMI pabalsta apmērs tiek samazināts līdz bāzes līmenim – 35 latu (50 eiro) mēnesī;
- GMI pabalsts tiek maksāts 9 mēnešus, pēc kuriem uz 3 mēnešu periodu pabalsta izmaksa tiek pārtraukta. Ņemot vērā, ka kopumā vasaras mēnešos pabalsta pieprasījumi ir zemāki gada griezumā, kā pamatā ir iespējas cilvēkiem strādāt pagaidu un sezonas algotus darbus, tad potenciāli labākais pabalsta maksājumu pārtraukuma laiks ir vasaras 3 mēneši. Pēc šī 3 mēnešu pārtraukuma, pabalsta izmaksa tiek atjaunota bāzes līmenī nākamajiem 9 mēnešiem;

Piedāvātais GMI modelis aizstāj esošo GMI modeli, kura aprēķināšanas, piešķiršanas un izmaksas principi, kā arī kārtība, kādā slēdzama vienošanās par personas līdzdarbību piedāvātā GMI modeļa kontekstā, kopumā, izņemot augstākminētās detaļas, ir saglabājami, saskaņā ar pašreiz spēkā esošiem normatīviem aktiem.

Saskaņā ar šobrīd spēkā esošo SPSP likuma redakciju, kā pamatvajadzības šobrīd likumā tiek nosaukts ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe un obligātā izglītība, kur tādas pamatvajadzības, kā obligātā izglītība un veselības aprūpe netiek tieši apkalpotas sociālās palīdzības ietvaros, pamatā atstājot tās citu valsts politikas virzienu kompetencē.

Piedāvātais un arī patreizējais GMI modelis ir paredzēts SPSP likumā definēto pamatvajadzību apmierināšanai. Zemākais līmenis (LVL 35 piedāvātajā modelī) būtu jāparedz kā ienākumu līmenis primāri pārtikas iegādei, savukārt augstākie līmeņi pabalsta pirmajos mēnešos nodrošina ar lielāku iespēju izmantot finanšu resursus, piemēram, veselības uzlabošanā. Tomēr lai precīzi noteiktu trepju skaitliskos lielumus, nepieciešams padziļināts sociālekonomiskais pētījums par izmaksu apjomu pamatvajadzību nodrošināšanai.

Papildus risinājums, kas ir iestrādājams GMI modelī, ir radīt klientam iespēju ietekmēt savus pabalstus, piemēram, jo īsāku laika periodu tiek izmantots pabalsts, jo lielāka ir iespēja šo pabalstu pārvirzīt uz citu pakalpojumu. Piemēram, klients maksā nodokļus, jo ir jau strādājošs, bet pabalsts tiek novirzīts dzīves kvalitātes uzlabošanai, piemēram, atbalsts dzīvokļa remontam. Šis ir īpaši svarīgs risinājums ņemot vērā strādājošo nabadzības problēmu Latvijā, kalpojot kā papildus motivators tikt nodarbinātam, vienlaicīgi nezaudējot visu potenciālo pabalsta apjomu paliekot SD klientam.

Piedāvātā modeļa pamatojums

Lai arī bieži intervijās izskanēja viedoklis, ka beztermiņa pabalstu maksāšana nav atbalstāma, jo tāda nemotivē pabalsta saņēmēju mainīt savu sociālo statusu, tomēr vairākums aptaujāto atbalsta viedokli, ka pašvaldībai ir jāuzņemas sociālā loma nodrošināt iztikas minimumu, lai cilvēks pilnībā nepaliktu bez iztikas līdzekļiem. Tajā pašā laikā ir nepieciešams ar ekonomiskiem aprēķiniem pamatots bāzes GMI apjoms, jo valsts noteiktais apjoms regulāri tiek mainīts, neliecinot par sociālekonomiski mērķētu sociālo politiku. Ir nepieciešams izstrādāt GMI aprēķināšanas metodiku, kurā tiktu ņemti vērā tādi faktori kā pamatvajadzību nodrošināšanas reālās izmaksas, palīdzības saņemšanas laika ietvars, reālistiskas prognozes par iespējam izmainīt klienta situāciju, piemēram, atrast darbu.

Cilvēkam, esot legāli nodarbinātam, darba zaudēšanas gadījumā ir „drošības spilvens” bezdarbnieka pabalsta veidā, ko darbu zaudējušais saņem 9 mēnešus. Savukārt, ja cilvēks ir bijis nelegāli nodarbināts, zaudējot darbu, viņš nonāk bezpalīdzīgā situācijā, jo GMI pabalsts nespēj nodrošināt pamatvajadzības. Atbalsts īpaši svarīgs ir sākotnējā posmā, kamēr cilvēks ir maksimāli motivēts meklēt jaunu darbu un mainīt savu sociālo statusu. Krītošais atbalsta apmērs (trepe) rada cilvēkam apziņu, ka atbalsta apmērs neizbēgami samazinās, un ir nepieciešams aktīvāk meklēt darba iespējas, tomēr paralēli tas var radīt papildus stresu, kas savukārt traucētu darba meklējumu iesaistē. Šī procesa laikā ir nepieciešamas efektīvas atbalsta formas, lai ‘pārorientētu’ cilvēku uz reālistiski sasniedzamiem, jauniem mērķiem, kā arī šeit ir vajadzīgs sociālā darbinieka pakalpojums.

Savukārt, ja cilvēks ir ilgstošs pabalsta saņēmējs, tad tomēr nedrīkstētu būt situācija, kad šis pabalsts tiek izsniegts bez pārtraukuma, jo tas mazina motivācijas līmeni pabalsta saņēmējam kaut ko savā dzīvē mainīt. 3 mēnešu pabalsta izmaksu pārtraukums pabalsta saņēmējam potenciāli liktu mobilizēties un aktīvāk iesaistīties darba meklēšanā – piemēram vasarā, kad saskaņā ar intervijās sacīto darba vietas ir pieejamākas. Papildus ieguvums no 3 mēnešu pauzes ir sociālā budžeta atslogošana, un šos ietaupītos finanšu resursus varētu izmantot paaugstinātiem atbalsta apjomiem pabalstu saņemšanas sākumā.

Saskaņā ar Labklājības ministrijas „Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā 2012.gadā”¹¹, kopējais izmaksātais GMI pabalsts Latvijā 2012. gadā bija LVL 16 054 869. Attiecīgi, ja pabalsts netiek izmaksāts 3 vasaras mēnešus, kopējais valsts un pašvaldību budžeta ietaupījums ir 25% no izmaksātā GMI pabalsta Latvijā 2012. gadā jeb 4 013 717 latu.

GMI pabalsta saņēmēju skaits 2012. gadā Latvijā kopā bija 94 528 personas. Pieņemot, ka jaunie GMI pabalsta saņēmēji ir 25% jeb 23 632 cilvēki. Tas nozīmē, ka ietekme uz pašvaldību budžetiem

---

¹¹ Latvijas Republikas Labklājības ministrija, <<http://www.lm.gov.lv/text/2486>>.

par lielāka sākotnējā pabalsta sniegšanu jaunajiem GMI pabalsta saņēmējiem būtu 4 962 720 latu. Potenciāli saņēmēju ir vēl mazāk, tomēr jebkurā gadījumā ir skaidrs, ka efekts no šīm abām iniciatīvām ir pretējs, tajā pašā laikā veicinošs, atbalstot tos, kas iestājas sociālās palīdzības sistēmā, sniedzot tiem sākotnēji lielāku atbalstu, tādējādi, palīdzot efektīvāk atgriezties darba tirgū, savukārt aktivizējot ilgstošos pabalstu saņēmējus.

Piedāvātā GMI modeļa SVID analīze

Stiprās puses	Vājās puses
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Pašvaldībai ir jāuzņemas sociālā loma nodrošināt iztikas minimumu, lai cilvēks pilnībā nepaliktu bez iztikas līdzekļiem; ⇒ Ņemot vērā patreizējo lielo ēnu ekonomikas īpatsvaru Latvijā, t.sk. nelegālā nodarbinātība vai algas daļēja izmaksa neoficiāli, piedāvātais GMI modelis rada drošības spilvenu šīm personām un aizstāj, bet mazākā apmērā, valsts nodrošināto bezdarbnieka pabalstu; ⇒ Sociālā budžeta atslogošana saistībā ar ikgadējo 3 mēnešu pauzi. Ietaupītos resursus varētu izmantot paaugstinātiem atbalsta apjomiem pabalstu saņemšanas sākumā. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Drošības spilvena radīšana nelegāli nodarbinātajiem vai tiem, kuri saņem daļu algas aploksnē, mazina valsts darbības rezultātus nelegālās nodarbinātības mazināšanai, potenciāli mazinot darba ņēmēju vēlmi saņemt algu pilnā apmērā oficiāli; ⇒ Papildus sociālā budžeta izmaksas paaugstinātiem atbalsta apjomiem pabalstu saņemšanas perioda sākumā.
Iespējas	Draudi
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Sākotnējs, būtisks materiāls atbalsts, lai nodrošinātu apstākļus aktīvi iesaistīties jauna darba meklējumos, piemēram, sakārtojot savu veselību; ⇒ Krītošais atbalsta apmērs (trepe) rada cilvēkam apziņu, ka atbalsta apmērs neizbēgami samazinās palielinot motivācijas līmeni aktīvāk meklēt darba iespējas; ⇒ Ikgadējā 3 mēnešu pauze (vasarā) GMI izmaksā palielina pabalsta saņēmēja motivācijas līmeni meklēt algotu darbu. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Ikgadējs 3 mēnešu pārtraukums var radīt izdzīvošanas draudus, kā arī nostiprināt atstumtības un pamestības apziņu; ⇒ Krītošais atbalsta apmērs (trepe) rada cilvēkam apziņu, ka atbalsta apmērs neizbēgami samazinās, kas var radīt papildus stresu, kas savukārt varētu traucēt darba meklējumu iesaistē.

Modeļa alternatīva

Līdzīga, bet daudz krasāka pieeja būtu darbspējīgai personai nodrošināt lielāku pabalsta apjomu, taču īsāku laika periodu. Tas būtu daudz efektīvāks risinājums palīdzēt atgriezties darba tirgū vai risināt sociālā pabalsta saņēmēja problēmas. Atšķirīgām klientu grupām (pensionāri, vientuļās mātes, bērni) vajadzētu nodrošināts atšķirīgus pabalsta veidus, piemēram, mazāku vai lielāku pabalsta apmēru un mazāku vai lielāku pabalstu izmaksu termiņu.

Alternatīvā GMI modeļa SVID analīze

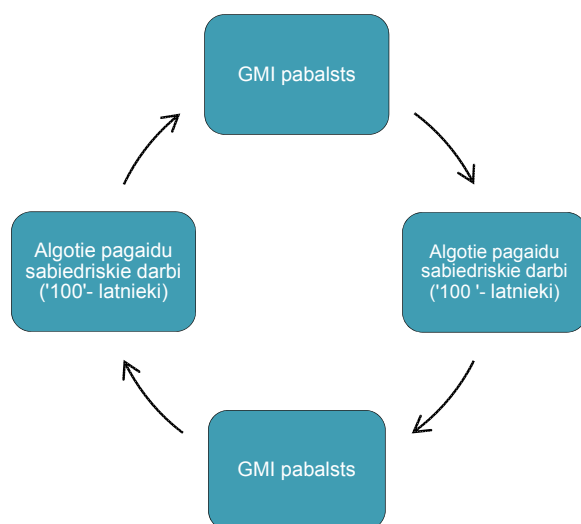
Stiprās puses	Vājās puses
⇒ Sociālā budžeta atslogošana ilgtermiņā, ietaupītos resursus novirzot sociāliem pakalpojumiem.	⇒ Drošības spilvena radīšana nelegāli nodarbinātajiem mazina valsts darbības rezultātus nelegālās nodarbinātības mazināšanai, potenciāli samazinot spiedienu no darba ņēmējiem oficiālas algas izmaksai.
Iespējas	Draudi
⇒ Lielāks pabalsta apjoms kalpotu kā efektīvs rīks SD klienta atgriešanai darba tirgū, jo no vienas puses klientam būtu pietiekams finansu apjoms, piemēram, veselības sakārtošanā, no otras puses, apziņa ka pabalsts drīz beigsies pavisam kalpotu kā motivators veltīt visas pūles darba meklējumos.	⇒ Pabalsta izmaksas pārtraukšana ilgtermiņā var radīt izdzīvošanas draudus; ⇒ Salīdzinoši augstais bezdarba līmenis, it sevišķi atsevišķos reģionos, ir drauds, ka darbu būs iespēja sameklēt ātri, un pieaug risks tikt izslēgtam no pabalsta saņēmējiem, lai arī ir augstākais motivācijas līmenis tapt nodarbinātam.

3.3 Algotie pagaidu sabiedriskie darbi ('100-latnieki')

Algotie pagaidu sabiedriskie darbi (APSD) ir pieejami bezdarbniekiem, kuri nesaņem bezdarbnieka pabalstu un vismaz sešus mēnešus ir reģistrējušies Nodarbinātības valsts aģentūrā (NVA). APSD organizē NVA sadarbībā ar pašvaldībām bez nolūka gūt peļņu. Šie darbi ļauj cilvēkiem iegūt vai uzturēt darba iemaņas, veicot sociāla labuma darbus pašvaldībās, biedrībās vai nodibinājumos. APSD mērķis ir iesaistīt sociālā pabalsta saņēmējus darba tirgū.

Bezdarbnieks 12 mēnešu periodā APSD var piedalīties ne ilgāk kā 4 mēnešus (secīgi vai ar pārtraukumiem). Pēc šī perioda bezdarbnieks var iesaistīties APSD atkārtoti. Brīžos, kad cilvēks nav iesaistījies APSD, viņš var saņemt GMI pabalstu. Tas nozīmē, ka šī sistēma būtu jāuzskata, kā vienots kopums.

Attēls 4: GMI un algotie pagaidu sabiedriskie darbi

Ministru kabineta noteikumi Nr. 550 "Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību" paredz, ka GMI pabalsta apmēru aprēķina kā starpību starp Ministru kabineta vai pašvaldības noteikto garantēto minimālo ienākumu līmeni katram ģimenes loceklim un trūcīgas ģimenes (personas) kopējiem ienākumiem, izmantojot šādu formulu:

$$\text{Pabalsta summa} = \text{GMI} * \text{cilvēku skaits} - \text{ienākumi}$$

GMI pabalsts un APSD pabalsti atsevišķās situācijās var pārklāties, atkarībā no cilvēku skaita mājāsaimniecībā, piemēram, 5 cilvēku ģimenē ar 3 nepilngadīgiem bērniem un 2 pieaugušajiem, kur pagaidu sabiedriskajos darbos ir nodarbināts tikai viens no vecākiem.

Priekšlikums

Tā kā SD un NVA strādā ar vieniem un tiem pašiem klientiem, notiek funkciju dublēšanās. Priekšlikums ir nodot NVA pienākumus saistībā ar APSD SD darbiniekiem vai atbildīgajam cilvēkam pašvaldībā, kas organizē un vada šos darbus. Tas neprasītu daudz vairāk SD darbinieku laika, savukārt būtiski atslogotu NVA darbiniekus un atbilstoši būtu iespējams ietaupīt finanšu resursus. Protams, šajā situācijā ir nepieciešams paredzēt arī papildus finansējumu SD.

4 Motivēšanas pasākumi un instrumenti

4.1 Sociālā dienesta darba vides uzlabošana

Saskaņā ar pašvaldības pārstāvju teikto, sociālais darbs ir jāvirza caur pakalpojumiem, piemēram, veicinot starpprofesionāļu sadarbību un tādejādi nodrošinot klientam konkrētās problēmas risināšanai nepieciešamo profesionāļu piesaisti. Tas ir efektīvākais veids, kā palīdzēt sociālā pabalsta saņēmējiem kļūt motivētiem un atgriezties darba tirgū.

SD darbinieku trūkuma jeb administratīvā sloga¹² dēļ, maz laika atliek tieši sociālajam darbam ar klientu. Lai SD darbinieks varētu pilnvērtīgi pildīt savus darba pienākumus un nodrošināt pakalpojumus, ir nepieciešama efektīva darba vide, kura ietver piecas būtiskas dimensijas (skatīt 4.attēlu).

Attēls 5: Efektīvas darba vides nodrošināšana

---

¹² Secinājumi balstīti no apkopotajām intervijām ar Sociālo dienestu vadītājiem un domes priekšsēdētājiem/ sociālās komitejas vadītājiem.

Noslogotība

SPSP likums nosaka, lai nodrošinātu iedzīvotāju vajadzību profesionālu izvērtēšanu un kvalitatīvu sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanu, katrā pašvaldībā jābūt vismaz vienam sociālā darba speciālistam uz katrām tūkstoš iedzīvotājiem (SPSPL 10. pants). Norma par 1 sociālo darbinieku uz 1000 iedzīvotājiem pašvaldībās tiek kritiski vērtēta pēc to fiziskajiem rādītājiem un par paša likuma interpretāciju. Tāpat SPSP likums ir pretrunā ar MK noteikumu „Prasības pašvaldības sociālajam dienestam” (3. nodaļa 1. punkts) par nepieciešamo minimālo darbinieku skaitu, proti, 3 sociālā darba speciālisti darbam ar ģimenēm ar bērniem, darbam ar pilngadīgām personām, un sociālās palīdzības organizators.

Adekvāts darbinieku skaits būtu darbinieku attiecība pret pašvaldības sociālā dienesta klientiem, kā arī, izvērtējot esošās situācijas noslogotību. Pietiekams darbinieku skaits neradītu pārslodzi dienesta darbā, un būtu nodrošināts laiks sociālajam darbam ar katru sociālo gadījumu.

Priekšlikums

Būtu nepieciešams vērtēt situāciju pēc būtības, sociālās palīdzības klientu skaita un to klientu grupām, ar kurām ir jāstrādā vairāk, jo, ja vienā pašvaldībā nav nepieciešams SPSP likumā noteiktais sociālo darbinieku skaits, citā tie var trūkt un ir nepieciešami, līdz ar to SPSP likuma 10. pantu būtu nepieciešams izvērtēt un precizēt.

Motivācija

Motivēti darbinieki ir viens no galvenajiem priekšnoteikumiem kvalitatīva darba izpildei. Caur sociālo darbu motivēts darbinieks atbalsta un virza sociālās palīdzības saņēmēju uz pārmaiņām, viņam aktīvi risinot un uzlabojot savus dzīves apstākļus.

Priekšlikums

SD darbinieku psiholoģiskās slodzes, nereti uzkrātajām negatīvajām emocijām un dažkārt piedzīvotajiem apdraudējumiem, un dēļ lielās noslodzes darbiniekiem paliekot pēc darba laika beigām, lai aizpildītu dokumentāciju, būtu vēlams papildus brīva diena. Cits motivācijas rīks varētu būt ikgadējie sociālā dienesta darba prēmijas vai pagarināts ikmēneša atvaļinājums, balstoties uz rezultatīviem rādītājiem, kā, piemēram, klientu skaits, kuriem ir palīdzēts iziet no sociālā dienesta klientu loka. Tas varētu būt atrunāts koplīgumā par nostrādātajiem gadiem un, piemēram, ja sociālais darbinieks ir nostrādājis SD 3 gadus, tad papildus pienākas 3 atvaļinājuma dienas.

Profesionalitāte

Ne tikai lauku teritorijās, bet arī lielajās pilsētās būtiska problēma ir jaunu, kvalificētu sociālo darbinieku piesaiste, jo trūkst darbinieku ar sociālā darba izglītību un profesionālo kvalifikāciju. SPSP likums nosaka akadēmiskās vai 2. līmeņa profesionālās augstākās izglītības sociālajā jomā nepieciešamību, ja persona vēlas veikt sociālo darbu pašvaldībās vai jebkurā citā sociālajā institūcijā, kas sniedz sociālo palīdzību vai sociālos pakalpojumus. Sociālā darba izglītība ir obligāta prasība un jebkura cita izglītība sociālā darba jomā netiek atzīta par adekvātu sociālā darba veikšanai.

Vēl viena problēma ir, ka sociālais darbinieks brīžiem veic arī cita sociālā darba speciālista pienākumus, tādējādi samazinoti laiku, ko varētu veltīt savu tiešo pienākumu veikšanai, kā rezultātā samazinās iespējas pilnvērtīgi motivēt sociālās palīdzības klientus risināt to sociālās problēmas, nevis tikai koncentrēties uz pamatvajadzību apmierināšanu, ko realizē ar sociālo palīdzību.

Priekšlikums

SD lielā noslogojuma samazināšanai, LM būtu jāveicina valsts finansēšanas programmas, lai sagatavotu atbilstošu skaitu profesionāļu, piešķirot budžeta vietas vai valsts aizdevumus esošajiem un topošajiem SD dienestu darbiniekiem, ar iespēju tos neatmaksāt, ja noteiktu laiku nostrādā nozarē.

Papildus, sociālais darbinieks būtu jāatslogo no citu sociālā darba speciālistu pienākumu veikšanas. Savukārt tas ir iespējams tikai gadījumā, ja SD ir citi sociālā darba speciālisti.

Administratīvais darbs

Visās 26 pašvaldībās tika minēta pārmērīgi lielās birokrātiskās prasības, nodrošinot rakstiski pilnu informāciju par klientu un visām veiktajām procedūrām.

Sociālajiem darbiniekiem, bez sociālās aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumu koordinēšanas, ir jāsniedz arī sociālā darba pakalpojumi, kas tiek piedāvāti konsultāciju veidā. Nereti, tieši individuālajam darbam ar klientiem atliek ļoti maz laika dēļ apjomīgā un laikietilpīgā administratīvā darba.

Priekšlikums

Ņemot vērā visu pašvaldību nostāju par darba administrēšanu un nepieciešamās informācijas nodrošināšanu, būtu vēlams izvērtēt, vai un kādā veidā darba dokumentāciju var samazināt, lai nodrošinātu optimālāku tiešo sociālo darbu ar klientiem – sociālais darbinieks spētu veltīt pietiekoši daudz laika tieši konsultāciju nodrošināšanai.

Sociālā darbinieka mobilitāte

Nevienā no pašvaldībām netika minēts par sociālā dienesta pieejamības problēmām klientiem, jo visos novadu pagastos atrodas vismaz viens sociālais darbinieks, kas norāda uz pakalpojumu pieejamību. Savukārt, sociālā darbinieka mobilitātes jautājums ir aktuāls, jo interviju laikā atklājās, ka daudziem SD darbiniekiem, kuras pārsvarā ir sievietes, nav autovadītāja apliecības, un lai dotos uz klientu apsekošanu, viņas izmanto sabiedrisko transportu. Pastāv gadījumi, kad ir vadītāja apliecība, bet nav automašīnas.

Lai spētu nodrošināt atbilstošu sociālo darbu visām klientu grupām, nereti pakalpojums tiek sniegts ārpus iestādes, un sociālajam darbiniekam ir jānododas pie klienta vai uz pakalpojuma pieņemšanas vietām noteiktās nedēļas dienās. Automašīnas neesamība sociālajiem darbiniekiem sagādā problēmas, ja bieži jāizbrauc uz apsekošanu vai citu ar sociālo palīdzību saistīto jautājumu risināšanu.

Priekšlikums

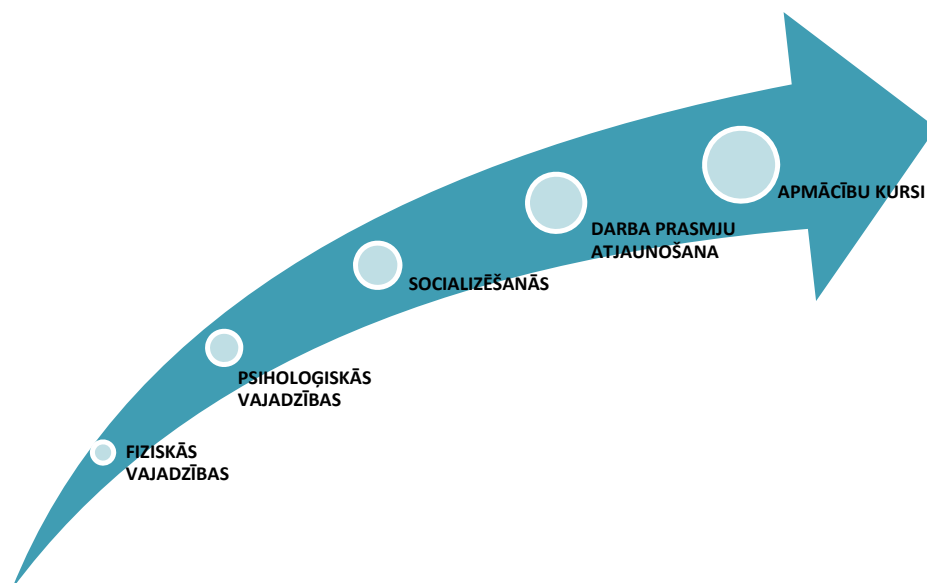
Būtu vēlams apsvērt iespēju iegādāties pašvaldības īpašumā vismaz vienu darba mašīnu sociālā darba veikšanai, kā arī nodrošināt autovadītāja kursus darbinieka mobilitātes veicināšanai.

4.2 Motivējošo pasākumu kopums un citi atbalsta mehānismi

Palīdzēt cilvēkam atgriezties darba tirgū ir laikietilpīgs un darbietilpīgs process, jo īpaši, ja persona ir ilgstošs bezdarbnieks un sociālās palīdzības dienesta pastāvīgs klients. Lai klients būtu motivēts un aktīvi risinātu savu problēmu un būtu gatavs mainīt savu sociālās palīdzības saņēmēja statusu pret nodarbinātā statusu, piedāvājam piecu soļu mehānismu pakāpeniskam progresam.

Attēls 6: Sociālās palīdzības saņēmēja motivēšanas pakāpeniski pasākumi

4.2.1 Fiziskās vajadzības

Primāri sociālās palīdzības klientam ir nepieciešams sniegt pabalstu pamatvajadzību nodrošināšanai. Lai arī sociālās palīdzības sistēmas mērķis ir nodrošināt pamatvajadzību (ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe un izglītība) apmierināšanu, šis mērķis ir nosacīti sasniegts, jo nereti saņemtā sociālā palīdzība nespēj apmierināt visas pamatvajadzības pilnā apmērā. Atbilstoši SPSP likuma 35.panta noteikumiem pašvaldības no pamatbudžeta izmaksā (tām ir pienākums izmaksāt) personām divu veidu sociālās palīdzības pabalstus – pabalstu garantētā minimālā ienākumu (turpmāk – GMI) līmeņa nodrošināšanai, un dzīvokļa pabalstu, kas daļēji nodrošina personu ar pārtiku un mājokli. Savukārt, ja ir apmierināts pamatots pašvaldības iedzīvotāju pieprasījums pēc pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai un dzīvokļa pabalsta, pašvaldībai, izvērtējot ģimenes (personas) ienākumus ir tiesības no sava pamatbudžeta izmaksāt citus pabalstus pamatvajadzību nodrošināšanai.

4.2.2 Psiholoģiskais atbalsts

Saskaņā ar intervijām ar SD darbiniekiem tika atzīts, ka nākamais solis pēc pamatvajadzību nodrošināšanas ir psiholoģiskais atbalsts, atjaunojot SD klientu emocionālo stabilitāti, mainīt negatīvo pārliecību par sevi, iedrošināt, atbalstīt, mērķtiecīgi norādīt uz klienta sasniegumiem, uzslavēt, mudināt un motivēt risināt savas sociālās problēmas, to cēloņus un sekas. Šajā posmā būtisku lomu ieņem sociālais darbinieks.

Interviju gaitā tika novērots, ka psihologa pakalpojumi tiek nodrošināti ne visās pētījuma iekļautajās pašvaldībās, bet arī pašvaldībās, kur psihologa pakalpojumi tiek nodrošināti, tie ir ļoti nepieciešami un pieprasīti.

Priekšlikums

Ir ļoti būtiski, ka katrā pašvaldības sociālajā dienestā ir pieejami profesionāla psihologa pakalpojumi, kuri nodrošina bezmaksas konsultācijas gan darbspējīgam, gan citas mērķgrupas sociālās palīdzības saņēmējam klientam. Ir nepieciešams vismaz viens psihologs mazajos novados (iedzīvotāju skaits līdz 5 000), un attiecīgi vairāki psihologi vidējos, lielajos novados un republikas pilsētās, kur sociālās palīdzības klientu skaits ir lielāks.

Pēc klienta individuālajām pārrunām ar psihologu un ar sociālo darbinieku, ir nepieciešams izstrādāt individuālu programmu, lai caur sociālo darbu un izstrādāto motivēšanas individuālo stratēģiju, klients būtu motivēts izvēlēties mainīt savu sociālekonomisko situāciju.

Lai arī pašvaldības kopumā uzsver, ka nepieciešams palielināt sociālo pakalpojumu īpatsvaru un samazināt sociālo pabalstu apmērus, izvērstā un vienotas plānošanas iztrūkst. Pilnveidošanās programma jeb individuāla darbības plāna izveide nodrošinātu mērķēta sociālā darba un alternatīvo pakalpojumu sniegšanu klientam, kur sociālais darbinieks ņemtu vērā risināmo cēloni un izrietošās cēloņa sekas pēc konsultācijas ar psihologu un sociālo darbinieku. Pētījumā iekļauto personu pieredze rāda, ka pabalsti un pakalpojumi ir cieši sasaistīti un ir grūti motivēt cilvēku tikai caur sociālās palīdzības sistēmu.

Individuālā programma ir mērķēta uz konsultatīviem pakalpojumiem un atbalstu, kā arī citām aktivitātēm. Kā piemēram, bērnam ar valodas traucējumiem no trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes jau bez nodrošinātā GMI pabalsta un iespējamajiem brīvpusdienu un mācību līdzekļu iegādes pabalstiem, nodrošināt gan sociālā darbinieka konsultācijas, gan citu profesionāļu konsultācijas, atbilstoši klienta situācijai un esošajām problēmām (piemēram, psihologu, logopēdu, ergoterapeitu, fizioterapeitu utt.). Ir jāvērs uzmanība arī uz jauno paaudzi no trūcīgām ģimenēm nevis tikai uz trūcīgās ģimenes darbspējīgām personām, cenošoties rast viņos motivāciju strādāt algotu darbu. Šo ģimeņu bērniem ir jāpalīdz būt veseliem un jārada cits priekšstats par dzīves vērtībām, lai nekļūtu par paaudžu pabalstu saņēmējiem, jo ne visos gadījumos SD darbinieks būs spējīgs trūcīgās ģimenes darbspējīgos vecākus atradināt no sociālās palīdzības sistēmas pabalstiem.

4.2.3 Socializēšanās

Balstoties uz sociālā darbinieka un psihologa izstrādāto klienta motivēšanas programmu, kura iekļauj ne tikai regulāras tikšanās ar psihologu un citiem nepieciešamiem speciālistiem savu personīgo problēmu risināšanai, iekļauj arī socializēšanos un savu interešu un prasmju attīstīšanu caur piedāvātajiem pakalpojumiem, tāpēc šajā sadaļā tiks aprakstīts par piedāvātajiem pakalpojumiem ko izmanto sociālajā darbā.

Pakalpojumu klāsts, ko piedāvāt klientiem, atkarībā no to sociālās situācijas, problēmas veida un klientu grupas, ir plašs un pieejams, un atšķirīgs katrā no apmeklētajām pašvaldībām vadoties pēc pieprasījuma un nepieciešamības. Dienas centri, NVO (biedrības, klubi katrā pašvaldībā) rīkotie pasākumi, krīzes centri var kalpot kā resurss noteiktu sociālo problēmu risināšanai pašvaldībā un socializēšanās ir šo pasākumu rezultāts.

Dienas centrs

Dienas centri konkrētai(-ām) mērķa grupai(-ām) nodrošina sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, rehabilitācijas procesa pēctecību, sociālo prasmju attīstīšanu, izglītošanu un brīvā laika pavadīšanas

iespējas, klientu un viņu tuvinieku līdzdalību konkrētu sociālo problēmu risināšanā, atbalsta un pašpalīdzības grupu darbību jeb organizē sociālo resursu sistēmu piesaisti konkrēto sociālo problēmu risināšanai. Dienas centros atbilstoši mērķa grupas specifikai – bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem – ir plašas iespējas sevi pilnveidot, lietderīgi un interesanti pavadīt brīvo laiku, piedalīties dažādās aktivitātēs, apgūt jaunas prasmes, iegūt zināšanas, piedalīties un organizēt dažādus pasākumus.

Dienas centra piedāvātās aktivitātes un pakalpojumi ir atkarīgi no pieprasījuma un aktuālām vajadzībām katrā novadā atsevišķi. Kā, piemēram, atkarībā no nepieciešamo prasmju pilnveidošanas, ir iespējams iemācīties, kā rīkoties ar naudu, izglītojošas sarunas bērnu audzināšanas jautājumos, dažādu interešu pulciņu organizēšana un iesaistīšanās, interneta pieejamība un lietošanas apmācība, psiholoģiskais atbalsts u.c.

Priekšlikums

Būtu nepieciešams nodrošināt, kā minimums vienu dienas centru novadā, jo īpaši mazajos novados un lauku teritorijās, kur to nav vispār.

Papildus Dienas centros varētu piedāvāt dažāda veida atbalsta grupu pakalpojumus, lai risinātu attiecīgajā pašvaldībā identificētās sociālās problēmas, kā, piemēram, atkarīgām personām, ģimenēm ar bērniem, ilgstošiem bezdarbniekiem, pirmspensijas vecuma klientiem utt.

4.2.4 Darbu prasmju saglabāšana un atjaunošana

SPSP likuma 7. pantā ir noteikts klientam līdzdarboties un aktīvi iesaistīties savu problēmu risināšanā.

Sociālā darba praksē tiek paredzēti sekojoši galvenie līdzdalības pasākumi:

- rūpes par bērnu;
- bērna pamatvajadzību nodrošināšana;
- bērna vešana uz bērnudārzu;
- profesionāļu apmeklējums;
- patiesas informācijas sniegšana;
- rūpēties par savu veselību.

Minot normatīvo aktu izvērtējumu likumā par „Par sociālo drošību” pakalpojuma sniedzējam ir tiesības pieprasīt iesaistīties līdzdarbības pasākumos personai, kura vēlas saņemt sociālo palīdzību pamatvajadzību nodrošināšanai, sakarā ar pelnīt spējas samazināšanos vai bezdarbu ir jāiesaistās nodarbinātības veicinošos pasākumos.

Līdzdarbības pasākumi

Līdzdarbības pienākumu pildīšana ir labs mehānisms, kā cilvēkiem nezaudēt darba prasmes. Līdzdalības pasākumi sabiedriskam labumam ir labs veids, kā ne tikai mazināt nelegālo nodarbinātību, bet arī veicināt socializēšanos. Taču tie nerada motivāciju risināt sociālā dienesta klienta problēmas.

Priekšlikums

Līdzdarbības pienākumus būtu nepieciešams veidot saturīgākus un ar konkrētāku mērķi, pēc iespējas atbilstošākus cilvēka zināšanām, prasmēm, iemaņām un profesionālajai specializācijai, tādā veidā palīdzot cilvēkiem nezaudēt esošās kompetences un gūt jaunu praktisku darba pieredzi, kas paaugstinātu konkurētspēju darba meklējumos. Papildus tam, rūpīgi izstrādājot līdzdarbošanās uzdevumus, sasaistīt to ar psihologa un sociālā darbinieka izstrādāto motivācijas plānu, ņemot vērā

personas problēmas, intereses un prasmes, kuras ir vērts attīstīt un pilnveidot, līdzdarbības pasākumi būtu daudz efektīvāki un uz mērķi virzītāki, jo gala rezultātā sociālā dienesta mērķis ir maksimāli palīdzēt cilvēkam kļūt patstāvīgam un neatkarīgam no sociālās palīdzības pabalstiem. Kā minēts SPSP likuma 40. pantā „Sociālā darba mērķis ir palīdzēt personai, ģimenei un personu grupai noteikt, atrisināt vai mazināt sociālās problēmas, attīstot pašas personas resursus un iesaistot atbalsta sistēmas.”

Ir nepieciešams veikt labojumus normatīvajos aktos, kas ļauj nodarbināt sociālās palīdzības klientus pašvaldības kapitālsabiedrībās, paplašinot profesijas un vietas spektru, jo tas dotu iespēju cilvēkiem darīt gan praktiskus darbus, proti, līdzdarboties un saglabāt un pilnveidot savas esošās darba prasmes, gan apgūt jaunas prasmes, gan rada iespēju satikt savu potenciālo darba devēju.

Algotie pagaidu sabiedriskie darbi

Algotie pagaidu sabiedriskie darbi, krīzes laikā mazināja sociālo spriedzi, iegūstot vairāk sakoptas vietas, tomēr saskaņā ar pašvaldību pārstāvju teikto šāda veida darbi noteikti nav motivējoši darīt darbu labi, bet gan tieši pretēji.

Atsaucoties no intervijās minētā, subsidētās darba vietas pie uzņēmējiem bija labs veids, kā noalgot sociālā dienesta klientu uz pagaidu algotajiem darbiem, jo īpaši, tādām klientu grupām, kurām sagādā lielākas grūtības integrēties darba tirgū, kā, piemēram, pirmspensijas vecuma personas vai personas ar invaliditāti. Plānots, ka ar valsts atbalstu 2013. gada maiju tiks atsākts subsidēt darba devējiem, kur ir iespējams kopumā izveidot vismaz 745 jaunas subsidētās darba vietas nelabvēlīgākā situācijā pašreizējiem bezdarbniekiem. Kritēriji NVA klientam, kuram ir tiesības pretendēt uz šāda veida darba vietu ir precīzi nedefinēti¹³, un tiek piedāvāta šī iespēja konkrētai klientu grupai. Jāpiebilst, ka pasākuma noteikta bezdarbnieku mērķgrupas persona var būt nodarbināta vienu gadu, kas dod pietiekoši ilgu laiku, lai integrētos darba tirgū uz ilgāka laika periodu.

Tāpat arī nodrošināt jauniešus no ģimenēm, kurām ir trūcīgā statuss, ar darba praksēm privātos uzņēmumos. Šāda programma bija vienā no pētījuma iekļautajām pašvaldībām, kur izrādītā interese bija liela. Šis mehānisms sniedza ne tikai jauniešiem nodarbi vasaras periodā, bet arī tik ļoti vajadzīgo darba pieredzi un iemaņas. Jauniešu darba prakses varētu tik ierosinātas arī citās pašvaldībās, jo īpaši tajās, kur pēc pabalstiem visvairāk nāk jaunieši.

4.2.5 Apmācību kursi

Lai persona gribētu un būtu motivētāka mainīt savu sociālo statusu, ir konsultatīva palīdzība no karjeras konsultanta Nodarbinātības Valsts aģentūrā (NVA), ar mērķi – rast iespējas kvalifikācijas vai pārkvalifikācijas jautājumos, ņemot vērā aktuālās darba vietas un arodus katrā no pašvaldībām, kur *kursu apmācības mērķis un potenciālās darba iespējas pēc kursu beigšanas ir definētas.*

NVA

Saskaņā ar 2.1 sadaļu, pašreizējās NVA nodrošinātās apmācības programmas – neformālās izglītības ieguve un profesionālā apmācība – esošajā sociālekonomiskajā situācijā nav pieprasītas uzņēmēju vidū. Katras pašvaldības SD un NVA filiālei konkrētajā pašvaldībā, sadarbībā ar privāto sektoru (esošie un potenciālie darba devēji), ir nepieciešams regulāri apmainīties ar datiem par darba tirgus aktualitātēm, lai izvērtētu, kādas specialitātes ir nepieciešamas gan pašreizējā situācijā, gan tuvākā nākotnē. Papildus, pašvaldībām ir nepieciešama ļoti cieša sadarbība ar NVA reģionālajām nodaļām un

---

¹³ NVA mājaslapa <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=2&mid=2&txt=3186&from=0>

pašvaldībās strādājošajiem privātajiem uzņēmējiem un potenciālajiem investoriem strukturālā bezdarba mazināšanai.

Savukārt attiecībā uz NVA datu bāzes informācijas nepieejamību SD, atbilstoši SD darba uzdevumiem dublējoties ar NVA darba uzdevumiem, būtu nepieciešams sociālajam darbiniekam nodrošināt pieeju no NVA datu bāzes informācijai par klienta darba meklēšanas procesu, lai SD darbinieks redzētu, cik aktīvi klients ir meklējis darbu, kā arī par detalizētu NVA konsultanta darbu ar klientu – kas tika darīts, lai veicinātu un atjaunotu klienta darba prasmes, dienas režīma ievērošanu, piemēram, lai klients būtu sagatavots 8 stundu darba dienai utt. Kamēr NVA darbinieki veicinātu klienta integrāciju darba tirgū, SD darbinieki varētu strādāt ar klientu, attīstot klientu sociālās prasmes, kas savukārt palīdzētu klientam veiksmīgāk integrēties darba tirgū.

Izvērstāku problēmu un piedāvāto risinājumu skaidrojumu saistībā ar NVA lūdzu skatīt 2.1 sadaļu.

5 Sociālās palīdzības sistēmas izvērtējums

5.1 Centralizēta, decentralizēta un jaukta tipa sistēma

Latvijā pašlaik darbojas **jaukta tipa** sociālās palīdzības sistēma, kurā noteikti sociālie pabalsti ir obligāti izmaksājami visās pašvaldībās (GMI, dzīvokļa pabalsts), taču vienlaicīgi pašvaldībām ar likumdošanā paredzētajām autonomijas funkcijām tiek nodrošinātas tiesības pēc saviem ieskatiem un finansiālām iespējām paredzēt arī cita veida sociālās palīdzības pabalstus un noteikt to apmērus (piemēram, dzīvokļa pabalsts un tā apmērs).

3.2.8. sadaļā piedāvātais GMI modelis aizstāj esošo GMI modeli, kur aprēķināšanas, piešķiršanas un izmaksas principi, kā arī kārtība, kādā slēdzama vienošanās par personas līdzdarbību piedāvātā GMI modeļa kontekstā, kopumā ir saglabājami, saskaņā ar pašreiz spēkā esošiem normatīviem aktiem.

Centralizēta sociālās palīdzības sistēma

Centralizētā sociālās palīdzības sistēmā regulējumu un budžetu nodrošina valsts. Centralizētā sistēmā sociālās palīdzības sistēma būtu vienāda visā valstī un potenciāli būtu vienkārša un saprotama un saistībā ar to, ka pašvaldību sociālās palīdzības saistošie noteikumi vairs nebūtu aktuāli, nebūtu arī nepieciešamas sociālo dienestu vadītāju konsultācijas saistošo noteikumu efektīvākai izstrādei un esošo noteikumu pilnveidošanai.

Savukārt, pretarguments vienkāršas un visiem vienādas centralizētas sistēmas ieviešanai, ir tas, ka pašvaldībām netiktu dota rīcības brīvība savas sociālās politikas veidošanai. Tāpat arī nebūtu individuāla pieeja darbam ar atsevišķām klientu grupām, jo, kā atklājās pētījuma gaitā – individuāla pieeja katram sociālās palīdzības klientam sociālas situācijas risināšanā un uzlabošanā vairākumā pašvaldību ir atšķirīga. Sociālās palīdzības politika tiek veidota balstoties uz pieprasījumu konkrētās pašvaldībās, nodrošinot palīdzību pieprasītākajām klientu grupu vajadzībām. No otras puses, tā kā centralizētas sistēmas gadījumā ir valsts budžeta finansējums, tad pašvaldības iepriekš atvēlēto sociālās palīdzības budžetu varētu novirzīt uz sociālo pakalpojumu pilnveidošanu un optimizēšanu, kā arī novirzīt līdzekļus citām aktivitātēm, kas veicinātu pašvaldības attīstību un jaunu darba vietu rašanos pašvaldības teritorijā.

Tā kā visā Latvijā ir noteikta vienāda minimālā mēnešalga un iztikas minimums, arī trūcīgā statusa kritērijiem vajadzētu būt vienādiem visā Latvijā. Proti, MK noteikumi Nr.299 (apakšpunkts Nr.19.4) nosaka, ka trūcīgā statusa kritēriju noteikšana kustamam un nekustamam īpašumam ir pašvaldību kompetencē. Personai piederošā zemes platība, mašīnas nolietojums, un citi piederošie kustamie un nekustamie īpašumi katrā pašvaldībā atšķiras ar to parametriem, kā rezultātā trūcīgā statusa piešķiršanas kritēriji ir atšķirīgi, izņemot gadījumus, kad pašvaldības trūcīgā statusa kritēriji atbilst MK noteikumiem, līdz ar to nereti rodas konfliktsituācijas par atšķirīgiem trūcīgā statusa piešķiršanas kritērijiem un pabalsta iegūšanu. Kā, piemēram, atšķirīgs viedoklis starp pašvaldībām ir par kustamo īpašumu (mašīnu), kā piederošu īpašumu potenciālajam trūcīgā statusa klientam, kur vienā pašvaldībā to neatzīst, savukārt citā to uzskata par nepieciešamību. Tāpat ir atšķirības kritērijos starp pašvaldībām, lai iegūtu trūcīgā statusu saistībā ar pieļaujamo zemes platību un kadastrālo vērtību–, jo vienā pašvaldībā ir auglīga augsne, citā ar lauksaimniecību nav izdevīgi nodarboties un līdz ar to zemes vērtība ir zemāka.

Pārejot tikai uz centralizētu sociālās palīdzības sistēmu ar vienādiem trūcīgā statusa izvērtēšanas kritērijiem, kas iekļautu gan kustamā, gan nekustamā īpašuma izvērtējumu, tiktu pazaudēta individuālā pieeja un pilnvērtīga personas finansiālās situācijas izvērtēšana. Gadījumos, kad personai ir nepieciešama īslaicīga palīdzība, bet šīs personas īpašumā ir mašīna, kredītsaistības un zemes īpašums (lielāks kā noteikts MK noteikumos), sociālajam darbiniekam nebūtu iespējams palīdzēt klientam, jo likums to neatļautu.

SVID analīze

Stiprās puses	Vājās puses
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Visiem sociālās palīdzības klientiem tiek nodrošinātas vienādas tiesības un iespējas, neskatoties uz reģiona parametriem un finansiālām iespējām (bagātības līmenis, izmērs, Republikas pilsēta vai lauku teritorija, utt.); ⇒ Efektīvs un kvalitatīvs sociālās palīdzības sistēmas monitorings; ⇒ Ātrāka jauninājumu ieviešana un kvalitatīvāka iegūto rezultātu izvērtēšana. ⇒ Centralizēta un ātra informācijas un saistīto sociālās palīdzības klientu datu apmaiņa starp sociālajiem dienestiem un citām valsts, pašvaldību, nevalstiskajām un privātajām institūcijām. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Dārga un birokrātiska sistēmas administrācija valsts pārvaldes ietvaros; ⇒ Nabadzīgās pašvaldības spiestas novirzīt proporcionāli lielākus līdzekļus no sociālā budžeta sociālās palīdzības sistēmas uzturēšanai, tādējādi ierobežojot līdzekļus citu pašvaldību sfēru/ jomu attīstīšanai. ⇒ Pašvaldībām ar augstiem budžeta ienākumiem tiek ierobežotas iespējas brīvajām sociālās palīdzības iniciatīvām. ⇒ Unificētā pieeja īstermiņā nespēj izlīdzināt starpību starp pašvaldību finansiālām iespējām. Dažām pašvaldībām ir labāki rādītāji, piemēram, darba vietas, laba infrastruktūra, pieeja dažādu profesionāļu pakalpojumiem;
Iespējas	Draudi
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Izstrādāts pilnīgāks/ plašāks obligāto pabalstu apmērs. ⇒ Vienotas virtuālas centralizētas sociālās palīdzības klientu datu bāzes un elektronizētas klientu apkalpošanas sistēmas izveide; ⇒ Vienots sociālo dienestu darbības vērtēšanas process. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Līdzekļu trūkums pašvaldībai sociālās palīdzības sistēmas realizācijai. ⇒ Samazinās personīgās pieejas iespējas pie klienta, lai pilnvērtīgi izprastu un izvērtētu klienta sociālās problēmas un nodrošinātu nepieciešamo sociālo palīdzību klienta sociālā statusa maiņai.

Decentralizēta sociālās palīdzības sistēma

Decentralizētas sociālās palīdzības sistēmā regulējumu un budžetu nodrošina pašvaldība. Pašreizējā sociālās palīdzības sistēma nodrošina obligātos pabalstus un brīvās iniciatīvas, balstoties uz katras pašvaldības budžeta iespējām un klientu vajadzībām. Sociālā budžeta lielums brīvo iniciatīvu nodrošināšanai ir atkarīgs no pašvaldības budžeta lieluma, kas ir ļoti atšķirīgs pašvaldību vidū, un no tā, cik liela sociālā budžeta daļa tiek izmantota, lai nodrošinātu valsts obligāti noteiktos pabalstus.

Īstenojot tikai decentralizētu sistēmu viens no negatīvajiem aspektiem ir tas, ka būtu sarežģīta sociālās palīdzības sistēma, katrā pašvaldībā veidojot savu sistēmu un savus saistošos noteikumus. Saskaņā ar tiesisko izvērtējumu (2. nodevums), pašvaldību saistošie noteikumi dažreiz ir neizprotami un haotiski, kā arī nebija vienots saturs un konteksts visu 26 pašvaldību saistošajos noteikumos.

Otrkārt, potenciāli negatīvās sekas, kas ir jāņem vērā, ir pabalstu nevienlīdzība starp pašvaldībām, jo īpaši, starp republikas pilsētām un lauku teritorijām, un risku, ka bagātās pašvaldības novirzīs finanšu līdzekļus uz sociālo budžetu vairāk kā tas ir attiecīgā pašvaldībā nepieciešams. Papildus tam, pastāv risks, ka klienti no mazāk bagātām pašvaldībām, jo īpaši, ilgstošie sociālās palīdzības klienti, pārdeklarētos uz to pašvaldību, kur šie pabalsti ir nodrošināti lielākos apmēros, kā rezultātā laukos

dzīvojošo cilvēku skaits samazinātos, jo saskaņā ar pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda aprēķiniem, republikas pilsētas vidēji ir bagātākas salīdzinājumā ar lauku teritorijām.

SVID analīze

Stiprās puses	Vājās puses
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Pašvaldībām tiek dota iespēja plašāk realizēt sociālās palīdzības autonomiju caur brīvo iniciatīvu programmām; ⇒ Personificēta/ individuālā pieeja darbam ar sociālās palīdzības klientiem. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Sarežģīts sociālās palīdzības sistēmas darbības uzraudzības process. ⇒ Atšķirības finansējuma apmēros pašvaldību autonomo funkciju realizācijas iespējās
Iespējas	Draudi
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Uz sociālās palīdzības mērķi virzīta sociālās palīdzības sistēma: katrai mērķa grupai atbilstošā apmērā un veidā. ⇒ Sadarbība starp reģionālajām NVA filiālēm un vietējiem uzņēmējiem, nosakot nepieciešamās darba kvalifikācijas jaunveidojamām darba vietām privātajā un publiskajā sektorā. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Iedzīvotāju aizplūšana uz pašvaldībām ar labāku sociālās palīdzības nodrošinājumu. ⇒ Sociālās palīdzības sistēmas mērķu nesasniegšana un klientu sociālo problēmu neatrisināšana.

Jaukta tipa sociālās palīdzības sistēma

Jaukta tipa sociālās palīdzības sistēmā regulējumu un budžetu nodrošinātu gan valsts, gan pašvaldība. Jaukta tipa sociālās palīdzības sistēmas pozitīvais aspekts, ir tas, ka valsts nosaka rāmi, kura „ietvaros” pašvaldībām ir jāfunkcionē, piešķirot klientiem GMI un dzīvokļa pabalstu, papildus dodot iespēju būt elastīgākiem ar atsevišķiem pabalstu izsniegšanas nosacījumiem.

Savukārt, valsts regulētas sociālās palīdzības sistēmas gadījumā, atsevišķos gadījumos pašvaldībām uzliktos nosacījumus nevar fiziski izpildīt, jo īpaši, ja pašvaldība atrodas lauku teritorijā un sociālais budžets ir salīdzinoši neliels, savukārt, bagātās pašvaldības var palielināt pabalstus, jo valsts tos nav ierobežojusi. Kā, piemēram, pēc apkopotajiem statistikas datiem un intervijās ar sociālo dienestu vadītājiem tika noteikts, ka sociālās palīdzības budžets tiek lielākoties iztērēts, izmaksājot valsts noteiktos pabalstus (GMI un dzīvokļa pabalsts), un trūkst līdzekļu cita veida pabalstiem pamatvajadzību nodrošināšanai, kā arī sociālajam darbam ar klientiem.

Nebūtu vēlams tikai viena noteikta sociālās palīdzības sistēma, bet gan katram pabalsta veidam ir jāpiemeklē piemērotākais sistēmas tips, lai risinātu attiecīgā pabalsta saņēmēju sociālās problēmas. Saskaņā ar veikto analīzi var secināt, ka valstij vajadzētu nodrošināt ietvaru pabalstu izvērtēšanas kritērijos un to piešķiršanas apmēros. Savukārt, ja atsevišķā pašvaldībā ir pieprasījums un nepieciešamība pēc cita veida pabalstiem, tad pašvaldība vienotas sistēmas ietvaros var noteikt citu un brīvo iniciatīvu pabalstu.

SVID analīze

Stiprās puses	Vājās puses
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Pašvaldībām ir iespēja realizēt individuālu sociālās palīdzības programmu caur brīvo iniciatīvu programmām; ⇒ Pašvaldības var realizēt sociālo palīdzību pilnā apmērā, bet iespēju robežās pašvaldība var piedāvāt papildus sociālo atbalstu, palielināt sociālo pabalstu apmēru; ⇒ Personificēta/ individuālā pieeja darbam ar sociālās palīdzības klientiem.	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Atsevišķām pašvaldībām var nebūt finansiālu iespēju realizēt uzlikto centralizētās sistēmas slogu sociālās palīdzības sistēmas nodrošināšanai.
Iespējas	Draudi
<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Izstrādāts pilnīgāks/ plašāks obligāto pabalstu apmērs; ⇒ Uz sociālās palīdzības mērķi virzīta sociālās palīdzības sistēma.	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Pie noteiktiem apstākļiem iedzīvotāju aizplūšana uz pašvaldībām ar labāku sociālās palīdzības nodrošinājumu.

Apkopojot augstāk sniegtās SVID analīzes rezultātus, mūsu ieteikums būtu saglabāt **jaukta tipa** sociālās palīdzības sistēmu Latvijā, tomēr mazinot sociālās palīdzības sistēmas decentralizācijas iezīmes un vidējā termiņā (līdz 3 gadi) pāriet uz centralizētāku sociālās palīdzības sistēmu, vienlaicīgi valsts pārvaldes ietvaros strādājot pie sekojošiem sociālās palīdzības sistēmas centralizācijas elementiem:

1. Vienotas virtuālās sociālās palīdzības klientu datu bāzes un klientu apkalpošanas sistēmas izveide, kas tiktu veidota uz sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu administrēšanas elektroniskās sistēmas programmas SOPA bāzes;
2. Sociālās palīdzības pabalstu unifikācija to pabalstu veidu un apmēru definēšana valsts normatīvajos aktos;
3. Centralizēta un efektīva sociālās palīdzības finansējuma pārvaldes un monitoringa sistēmas izveide;
4. Centralizētas sociālās palīdzības klientu datu apmaiņas sistēmas ar trešajām valsts, pašvaldību, nevalstiskajām un privātajām institūcijām izstrāde;
5. Pilnveidot sadarbības modeli starp NVA un privātajiem uzņēmējiem un valsts pārvaldi, nodrošinot darba tirgus pieprasījuma perspektīvām atbilstošus apmācības kursus;
6. Vienotas sociālās dienestu darbības darba kvalitātes vadības un uzraudzības sistēmas ieviešana.

Pilnveidotās sistēmas ietvaros joprojām sociālo pabalstu finansējums būtu jānodrošina pašvaldībām, jo pašvaldību sociālā dienesta darbiniekiem un pašvaldības vadībai ir nepieciešamās un aktuālās zināšanas par savas pašvaldības klientiem un to sociālajām problēmām, kā arī vēlme realizēt savus individuālos sociālās palīdzības sistēmas elementus. Vienlaicīgi valsts centrālajai pārvaldei vajadzētu nodrošināt caur pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondu līdzfinansējumu nepieciešamajām papildus sociālās palīdzības programmām, tādējādi nodrošinot novadus ar vidēji zemākiem ienākumiem ar

papildus ienākumiem un netiešā veidā līdzfinansējot trūkstošo finansējumu sociālajiem pabalstiem šajos novados.

5.2 Labklājības ministrijas izstrādātais reformas projekts

Saskaņā ar 2012. gada 16. februāra MK rīkojumu Nr.84 „Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai” sociālās palīdzības sistēmas reformas uzdevums ir nodrošināt pakāpenisku pāreju no pasīvās jeb pabalstu sociālās palīdzības sistēmas uz aktīvo jeb klientu motivējošo un savas situācijas uzlabošanā iesaistīto sistēmu, lai ar pieejamajiem resursiem nodrošinātu iespējami lielāku pievienoto vērtību klientiem un sabiedrībai kopumā.

Sadaļā tika veikts salīdzinājums un iezīmēti izmaiņu pozitīvie un negatīvie aspekti Labklājības ministrijas izstrādātās sociālās palīdzības sistēmas 2012. gada 17. septembra reformas projektam

Tabula 1: LM izstrādātās sociālās palīdzības sistēmas reformas priekšlikumu pozitīvie un negatīvie aspekti

Labklājības ministrijas izstrādātie sociālās palīdzības sistēmas reformas priekšlikumi	KPMG iezīmēto izmaiņu variantu <u>pozitīvie/ negatīvie</u> aspekti
Atteikšanās no trūcīgā statusa, saglabājot klientam iespēju nepieciešamības gadījumā saņemt noteiktu apliecinājumu par to, ka persona ir sociālās palīdzības saņēmēja	<ul style="list-style-type: none"> (+) Ja veselības pakalpojumi būtu nodrošināti, tad trūcīgā statusa likvidēšana motivētu lielākā mērā ilgstošos darbaspējīgos sociālās palīdzības saņēmējus, kuri jau ir pieraduši pie esošās sociālās palīdzības sistēmas un pēc pabalstiem nāk regulāri, mainīt savu sociālo statusu. (-) Daļa no sociālās palīdzības klientiem ir pensijas vecuma personas un veselības aprūpe daudziem no viņiem ir nepieejama lielās dārdzības dēļ, un tieši trūcīgā statuss dod iespēju pensionāriem daļēji segt savas izmaksas veselības jautājumu risināšanā. (-) Sociālā palīdzība tādām mazaizsargātām klientu grupām, kā piemēram, bērni, bērni invalīdi, pilngadīgie invalīdi, un bāreņi līdz noteiktam vecumam, būtu nepieciešams izstrādāt cita veida piešķiramo pabalstu grozu, salīdzinot ar darbaspējīgiem bezdarbniekiem un strādājošām ģimenēm, kuras uz doto brīdi atbilsts trūcīgā/maznodrošinātā statusam.
GMI pabalstu aizstāt ar iztikas pabalstu, nosakot tā minimālo apmēru 35 lati personai mēnesī, ar iespēju pašvaldībai noteikt lielāku pabalsta maksimālo apmēru	<ul style="list-style-type: none"> (+) Ja šī priekšlikuma mērķis, galvenokārt, ir nosaukuma maiņa no garantētā minimālā ienākuma (GMI) uz iztikas pabalstu, tad tas ir atbalstāmi, jo nereti vārds „garantēts” liek sociālā dienesta klientiem noprast par GMI pabalsta garantētu saņemšanu. (-) Tomēr tikai pabalsta nosaukuma maiņa nemotivēs ilgstošo sociālās palīdzības klientu uzlabot savu sociālo situāciju un kļūt par nodarbināto.
Noteikt divu līmeņu palīdzību ar mērķi sākotnēji sniegt lielāku materiālo atbalstu, kas pēc noteikta laika samazinās, t.i. terminētu integrācijas pabalstu palielinātā apmērā, un pēc tam	<ul style="list-style-type: none"> (+) Ļoti līdzīgs GMI modelis arī tika izstrādāts KPMG piedāvātajos iespējamajos risinājumos, kas viennozīmīgi ir atbalstāmi, jo šāda veida pabalsts, pakāpeniski samazinot summas apmērus, motivētu tādu klientu, kurš nav pieradis pie esošās sociālās palīdzības sistēmas un nav bijis

secīgi – iztikas pabalstu iepriekš minētajā apmērā	ilgstošais sociālās palīdzības saņēmējs, rast risinājumus savas situācijas uzlabošanai. (-) Tomēr šis mehānisms nekādā veidā neietekmē tos sociālās palīdzības pabalstu saņēmējus, kas tos saņem ilgstoši un kas ir būtiskākā pabalstu saņēmēju grupa – tie turpinās saņemt iztikas pabalstu 35 latu apmērā.
Paredzēt integrācijas pabalstu - īslaicīgu valsts atbalstu bezdarbniekam darba meklēšanas periodā un vienlaicīgi iztikas pabalstu pārējām personām mājāsaiņniecībā	(+) Ģimenē esošai darbaspējīgai personai būtu sākotnēji jānodrošina lielāks atbalsts, dodot iespēju sakārtot finansiālo situāciju, veicot nepieciešamos ikmēneša izdevumu maksājumus, kā arī nodrošinot pārējos ģimenes locekļus ar minimālo iztikas minimumu.

Salīdzinot Labklājības ministrijas izstrādātos reformas priekšlikumus, jāsecina, ka piedāvātie varianti nav mērķēti uz pakāpenisku pāreju no pasīvās uz aktīvās sociālās palīdzības sistēmu, kur šī sistēma būtu motivējoša, jo īpaši, ilgstošiem sociālās palīdzības klientiem.

1. un 2. reformas priekšlikumi nenodrošina sasaisti ar sociālās palīdzības reformas izvirzīto mērķi, kā arī ir ļoti līdzīgs jau esošai sociālās palīdzības sistēmai Latvijā, un izdarītās izmaiņas neuzlabotu pabalstu sistēmu, savukārt, 3. un 4. reformas priekšlikumi jau ir tendēti uz motivētiem sociālās palīdzības klientiem, kuri nesen ir zaudējuši darbu. Sociālās palīdzības sistēmas reformas priekšlikumos iztrūkt posma, kā nemotivētus darbaspējīgus sociālā palīdzības klientus padarīt motivētus un kļūt par aktīviem NVA klientiem.

Balstoties uz anketas datiem, uz jautājumu „**Vai pēdējā gada laikā ir bijušas kādas pozitīvas pārmaiņas un uzlabojusies mājāsaiņniecības materiāli finansiālā situācija?**” 88.73% respondentu atbildēja „Nē”, un tikai 11.27% atbildēja „Jā”. Tātad, neskatoties uz ministrijas mēģinājumiem ieviest reformas, lielākā daļa cilvēku tomēr neizjūt situācijas uzlabošanas saistībā ar sociālo problēmu risināšanu, un šī krīze turpinās jau vairāk kā 10 gadus. Nauda nav galvenais problēmu risinājums. Ir nepieciešams veicināt pakalpojumu nodrošināšanu, lai sociālo pabalstu saņēmēji izjustu pozitīvas pārmaiņas. Reformai ir jābūt mērķtiecīgai, kā prioritātes izvirzot:

- Nodarbinātību;
- Birokrātijas samazināšanu un administrācijas efektivitātes uzlabošanu;
- Individuālās pieejas attīstību, uzlabojot attieksmi pret SD klientiem.

Pārceļšanās pabalsts ir labs veids kā uzlabot nodarbinātību. Lielākajai daļai lauku teritoriju nav pienācīgas infrastruktūras, attiecīgi nav arī pieejamas darba iespējas. Neskaitāmie mēģinājumi uzlabot lauku teritoriju infrastruktūras ir bijuši neveiksmīgi. Tas nozīmē, ka visdrīzāk arī nākotnē nekas daudz nevar mainīties. Pārceļšanās pabalsts ļautu cilvēkiem strādāt sakārtotās infrastruktūrās, kas ilgtermiņā risinātu bezdarba problēmu.

Līdzīgi, bērnu uzraudzības nodrošināšana ir būtiska nepieciešamība, kas ir jārisina, lai uzlabotu nodarbinātību. Cilvēki, kas ir darbaspējīgā vecumā, bieži ir bezdarbnieki, jo tiem nav kur likt savus bērnus, kamēr viņi strādā, un tie nevar atļauties samaksāt par bērnudārzu vai auklīti. Ir svarīgi meklēt risinājumus bērnu uzraudzības nodrošināšanai, kamēr cilvēki strādā, tādejādi risinot bezdarba problēmu.

Piedāvātā krītoša atbalsta apmērs (skat. 2. attēlu) ir, jo īpaši svarīgs posms sākotnējā stadijā, kamēr cilvēks ir maksimāli motivēts meklēt jaunu darbu un mainīt savu sociālo statusu. Turpretī, motivēt ilgstošo sociālās palīdzības klientu, kurš ir pieradis izdzīvot ar LVL 35 minimumu, ar reformas izmaiņām viņu neietekmēs, tāpēc ir būtiski sasaistīt reformas variantu ar sociālo darbu un pakalpojumu palīdzību.

Pielikums 1. Ziņojuma autoru apliecinājums

Ziņojuma autori

nodevums „Starpziņojums par sociālās palīdzības pabalstu sistēmas pilnveides virzieniem un no pārējām sistēmām nepieciešamo atbalstu”

Vārds, uzvārds	Paraksts
Armine Movsisjana	
Edgars Vojskis	
Ģirts Lapiņš	
Lolita Vilka	
Ilvija Razgale	
Marika Smirnova	